

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1933.

Första kammaren.

Nr 42.

Lördagen den 10 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 2 e. m.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Holmgrens interpellation angående avskedande av svenskar från deras befattningar i Tyskland, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har dess ledamot herr Israel Holmgren till mig framställt följande frågor:

»Är det regeringen bekant i vilken utsträckning avskedande av svenskar från deras befattningar skett i Tyskland under sista tiden eller är att förvänta under närmaste tiden?

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidtaga med anledning av dessa avskedanden?»

Med anledning av denna interpellation har jag låtit inhämta vissa upplysningar dels genom utrikesdepartementet, dels genom chefen för socialstyrelsen, vilken senare i sin ordning i saken förfrågat sig hos en rad sammanslutningar av olika yrkesutövare. Så vitt av undersökningen framgår, har icke under den senaste tiden någon anmärkningsvärd förändring inträtt i behandlingen av svenskar, som hava anställningar i Tyskland. Endast tre särskilda fall, där svenskar i Tyskland berövats sina befattningar, hava kommit under handläggning av vår beskickning i Berlin. I två av dessa fall har meddelad uppsägning så gott som omedelbart återtagits. I det tredje fallet pågå underhandlingar om beredande av annan anställning i Tyskland åt den avskedade.

Med dessa upplysningar har jag besvarat interpellantens första fråga. Av detta framgår, att regeringen saknar anledning att vidtaga särskilda åtgärder. Men den kommer naturligtvis att alltjämt ägna detta spörsmål sin uppmärksamhet.

Herr Holmgren: Jag ber att få tacka hans excellens statsministern för svaret. Saken tycks ju åtminstone tillsvidare ha en ganska ringa omfattning. Emellertid är det klart, att man inte av den omständigheten, att vår legation i Berlin inte handlagt mer än tre sådana fall, kan dra slutsatsen, att det inte förekommit mer än tre fall. För min del känner jag till fyra fall. Vad som ursprungligen fäst min uppmärksamhet på denna sak var fallet Bergvall. Det var en svensk medicine kandidat, som avbröt sina studier i Sverige och flyttade till Tyskland för att där fortsätta sin medicinska utbildning. Han avlade också tysk statsexamen, legitimerades som tysk läkare och fick anställning vid en universitetsklinik i Tyskland. Från den anställningen har han nu blivit skild på den grund, att han är svensk, och trots hans chefs mycket vackra lovord. Jag har ett bekymrat brev från hans chef om den saken. Så vitt jag förstår, är fallet Bergvall ett av de tre fall, som svenska legationen i Berlin handlagt. Det är därför förvånande, när legationen säger, som det skulle framgå av dess svar, att även i detta fall uppsägningen skulle vara återtagen. Det är förvånande därför att jag vet att Bergvall nu i dagarna begärt hos Kungl. Maj:t att bli legitimerad som svensk läkare och således vill

*Ang.
avskedande
av svenskar
från deras
befattningar
i Tyskland.*

Ang. avskedande av svenskar från deras befattningar i Tyskland. (Forts.) flytta från Tyskland. Det är ju möjligt, att uppsägningen återtagits just med hänsyn till, att han själv nu finner sig vara nödsakad att få någon verksamhet i Sverige.

Det säges, att det är en inre tysk angelägenhet, detta, om svenskar i Tyskland uppsägas från sina befattningar. Det är det icke, ifall en sådan uppsägning sker på statsmyndigheternas order och efter en viss principiell plan. Det är inte någon inre tysk angelägenhet, om svenskar skiljas från sitt levbröd endast därför att de äro svenskar. Tyskarna visa en mycket stor känslighet för kritik emot deras åtgärder, vilken känslighet framträder så mycket skarpare, när man ser, på vilket sätt de själva blanda sig i angelägenheter, som måste anses vara absolut rena, inre svenska angelägenheter. Jag ber att få illustrera det med det genom tidningarna bekanta förhållandet beträffande serafimerlasarettet i Stockholm.

Vid serafimerlasarettet hade utfärdats vissa bestämmelser, som bland annat medförde en minskning av förbrukningen av tyska mediciner på sjukhuset. Detta gav anledning till ett betydande rabalder i den tyska pressen. Jag skall för att illustrera den saken be att få hänvisa till en artikel i *Dresdener Allgemeine Zeitung* för den 28 april, av vilken jag i översättning skall läsa upp det sista stycket: »Om professor Holmgren vid sin anvisning anser det vara riktigt att hänvisa till Sveriges handelsbalans gentemot Tyskland, så bör han inte glömma bort, att avslutandet av det tysk-svenska handelsfördraget står för dörren och att genom dylik propaganda ingalunda skapas i Tyskland en sådan stämning för Sverige, som man där hoppas finna vid dessa förhandlingar.» Jag skall be att få läsa upp de bestämmelser angående medicinförbrukningen, som ge anledning till så pass skarpa uttalanden, inte bara i denna tyska tidning, utan i åtskilliga andra dagliga tidningar och i den tyska medicinska pressen också. De lyda på följande sätt:

»Till läkarna vid kungl. serafimerlasarettet. Direktionen har beslutat att, av ekonomiska skäl, utländska preparat endast få brukas, om det är oundgängligen nödvändigt. På grund därav komma de dyra namnskyddade preparaten i stor utsträckning att förbjudas, d. v. s. icke betalas av lasarettet. Detta gäller framför allt de tyska preparaten med hänsyn till den stora betydelse för vårt lands ekonomi som förbättring av den mycket ogynnsamma handelsbalansen med Tyskland har. Restriktionerna gälla ej skandinaviska preparat. Till hjälp för vederbörande läkare utlämnas samtidigt en förteckning på skandinaviska ersättningspreparat för vissa namnskyddade utländska preparat. Samtliga i denna lista i vänstra kolumnen upptagna preparat betalas tills vidare icke av lasarettet. Skulle något av dem anses oundgängligt torde skriftlig framställning, ställd till direktionen, göras härom, vilken omedelbart kommer att handläggas.»

Det var i augusti 1932, som dessa bestämmelser träffades, således långt före nazistrevolutionen, men anfallet mot dem har kommit först nu. När man hör denna fullkomligt lojala och korrekta anvisning för läkarna, måste man ju förvåna sig över ett sådant uppträdande från de tyska tidningarnas sida. Men man är ju van, att tidningar prata allt möjligt, som man inte bryr sig så mycket om. Ännu mer förvånande är dock, att tyska legationen i Stockholm ansett det vara påkallat att genom sin *chargé d'affaires* uppvakta vårt utrikesdepartement med en promemoria, i vilken göras föreställningar och framställas en hel del anmärkningar med anledning av detta ur svensk synpunkt fullkomligt korrekta dokument. Det verkar ju ganska egendomligt. Det hänvisar på den överdrivna självhävdelse, särskilt också i ekonomiska ting, som alltid karakteriserat tyskarna och som tycks vara driven till sin spets för närvarande.

Ang. avskedande av svenskar från deras befattningar i Tyskland. (Forts.)

Om man jämför detta rabalder om att en svensk institution på ett fullkomligt korrekt sätt sköter sin ekonomi, med de tyska statsmyndigheternas restriktioner gentemot svensk export till Tyskland, så tycker man ju att det är groteskt det sätt, varpå denna lilla obetydliga, rent inre svenska fråga har behandlats från tysk sida. Såvitt jag förstår, ha vi alldeles skämt bort tyskarna med vår beskedlighet. Vi tillåta tyskarna närapå vad som helst, saker som, enligt vad jag förstår, vi aldrig skulle finna oss i, om de komme från annat håll. Enligt min mening är det på tiden att sluta med det. Det måste skapas någon grad av reciprocitet. Om jag tänker på fallet Bergvall, där en svensk, som i laga ordning avlagt tysk läkarexamen, legitimerats i Tyskland och anställts på ett sjukhus som assistentläkare, uppsägs från sin befattning endast för att han är svensk, så jämför jag det med att vi till exempel här i Stockholm ha tyskar anställda vid våra sjukhus utan att ifrågasätta något liknande. Jag jämför det också med att det här i Stockholm opåttalt praktiserar tyskar som läkare, utan att vara legitimerade i vårt land.

Vi ha ett annat dylikt exempel i fallet Stangenberg. Stangenberg är regisör vid operan i Stuttgart. Han har sagts upp från sin befattning, emedan han är svensk. Jag jämför detta med att vi här i Stockholm vid Operan ha anställda tyskar, och att ingen ifrågasätter något liknande. Jag påminner om fallet Arfwidsson, svensk lektor vid någon av de små nordtyska universitetsstäderna, som avskedats från sin befattning på grund av sina politiska åsikter. Det är då skäl att erinra om, att vi ha gott om tyskar här i Sverige, som ha sin utkomst i landet och vilkas politiska åsikter ingalunda kunna anses vara fördelaktiga ur svensk synpunkt. Vi veta att den tyska kolonien här i Stockholm är nazistisk, och det vill jag inte göra den ringaste anmärkning mot, men jag ber att få påpeka, att den står under kommando från Berlin. Vi hade ett uttryck för det för en tid sen i sammanhang med skärpningen av den tyska handelspolitiken gentemot Sverige, då en del tyskar här hemma telegraferade till Tyskland och uttryckte sina bekymmer och hänvisade på den misstämning, som denna skärpning hade försakat här. Dagen därpå togo de genom pressen tillbaka rubb och stubb av vad de sagt, på order från Berlin. Man vet att en hel del nazistisk våldspropaganda i Sverige har sitt ursprung från tyskar här i landet. Det är anledning att ha ögonen på det. Det finns många svenska medlöpare till dessa tyskar, som tycks vara mera tyskar än svenskar. Det kunna vi se bland annat på insändarna i en del av våra dagliga tidningar, där man får se insändare undertecknade med Hundraprocentig svensk o. s. v., och då man läser vad de skriva, tycker man att där borde ha stått Hundraprocentig tysk i stället. En viss *reciprocitet*, jag upprepar det, är både berättigad och nödvändig.

Man kan ju säga, att om tyskarna göra dumheter, så böra inte vi svara med liknande dumheter. Det anser jag i allmänhet vara fullkomligt riktigt, och det vore önskligt, att en del svenska medborgare vore mindre benägna att apa efter tyskarna i vått och torrt. Men då det gäller att skydda svenskarna i Tyskland mot ohemul behandling, så finns det inget annat sätt än att svara med liknande åtgärder mot tyskarna i Sverige. Fortsätter man i Tyskland med att avskeda svenskar därför att de äro svenskar, anser jag nödvändigt att vi svara på samma sätt. Vi ha där en stark ställning, ity att de tyskar, som ha sitt uppehålle i Sverige, torde vara till antalet betydligt flera än de svenskar, som ha sitt uppehålle i Tyskland.

Jag tackar hans excellens statsministern för löftet, att regeringen skall ha ögonen på denna sak. Den kan tyckas ha liten betydelse, men det kan inte vara principiellt ligkiltigt, att svenskar avskedas i Tyskland därför att de äro svenskar, (liksom naturligtvis för övrigt andra utlänningar också avskedas).

Ang. avskedande av svenskar från deras befattningar i Tyskland. (Forts.)
Det som hittills skett kan vara en försiktig början, och det är därför viktigt, att det i tid rörs i denna sak och från svensk sida kraftigt säges ifrån, att Tyskland inte kan förvänta sig, att tyskarna i Sverige skola behandlas efter andra och förmånligare grunder än dem, efter vilka de själva behandla svenskarna i Tyskland.

Justerades protokollet för den 3 innevarande månad.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Undertecknad får härmed intyga, att riksdagsman *Nils Andersson* lider av halsfluss med hög feber och att han på grund härav icke kan deltaga i riksdagsarbetet.

Stockholm den 10 juni 1933.

K. Dalén,
leg. läk.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 270, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela förbud mot tillverkning av brännvin av sockerbeter under tillverkningsåret 1933/1934.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Reuter-skiöld* m. fl. väckta motionen, nr 343, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vapenkungörelse m. m.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 122—127, sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtanden nr 2 och 3 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 64—67.

Föredrogs bevillningsutskottets memorial:

nr 68, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 52 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 243 med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 69, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 61 i anledning av väckta motioner om tullfrihet för cellulosaacetat och aceton; samt

nr 70, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 62 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 197 med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften m. m. ävensom en i ämnet väckt motion.

De i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran jordbruksutskottets utlåtanden nr 98 och 99.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall för skada till följd av olycksfall, som drabbat elev vid statlig anstalt för yrkesutbildning;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1933/1934 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna;

nr 46, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om tillfällig löneförbättring under budgetåret 1933/1934 för vissa befattningshavare vid Tumba bruk;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående provisoriskt dyrtortstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst, i vad angår pensions- och indragningsstaterna; samt

nr 48, angående provisoriskt dyrtortstillägg under budgetåret 1933/1934 till befattningshavare vid riksdagens verk.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölles.

Föredrogs ånyo bankoutskottets memorial nr 49, angående lydelsen av 8 § i avlöningsbestämmelserna för personal hos riksdagens kamrar, utskott och kansli m. m.

*Ang. arvodet
för riksdags-
registrets
upprättande
m. m.*

I detta memorial hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, i anledning av riksdagens besparingskommittés i ämnet framlagda förslag, måtte besluta, att 8 § i avlöningsbestämmelserna för personal hos riksdagens kamrar, utskott och kansli m. m. skulle, med tillämpning räknat från början av 1933 års riksdag, hava följande lydelse:

8 §.

Genom kanslideputerades försorg och på sätt desamma äga närmare bestämma skola upprättas vederbörliga register för varje lagtima riksdag mot av kanslideputerade bestämda arvoden av högst 4,000 kronor för registrens upprättande och korrekturläsning samt högst 500 kronor åt en kontrollant av samma arbete, allt för riksdag, som varar minst fyra månader. För riksdag, som pågår kortare tid, må ifrågavarande arvoden kunna av kanslideputerade minskas i skäligen omfattning.

Kommitténs förslag innebar den ändringen i nu gällande föreskrifter i ämnet, att arvodet för redigeringen av årsregistret skulle nedsättas från högst 5,000 kronor till högst 4,000 kronor samt arvodet åt kontrollanten från högst 1,000 kronor till högst 500 kronor.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Jag har intet annat yrkande vid denna punkt än bifall. Men jag skulle vilja uttala en önskan till kanslideputerade, att då de nu enligt denna 8 § hädanefter som hittills ha att bestämma sättet för upprättande av riksdagsregistret, de ville benäget taga under övervägande, huruvida icke reviderade och förbättrade grunder skulle kunna uppställas för detta registers upprättande. Som det nu är, är det så gott som oanvändbart, om man skall använda det med någon grad av säkerhet, och det finns ofantligt många förhållanden som inte komma till synes i registret. Om jag till exempel, bara för att taga ett fall, ville genom registrets hjälp få reda på när och hur ofta en proposition blivit återtagen, finns det ingen möjlighet till det. Jag kan visserligen få reda på saken, om jag vet det materiella innehållet i alla de propositioner, som återtagits, men det borde naturligtvis inte vara behövt eller nödvändigt och blir inte ens i längden möjligt. Därför vore

Ang. arvodet för riksdagsregistrets upprättande m. m. (Forts.)
det ett synnerligen tacknämligt företag, om kanslideputerade kunde i detta avseende förbättra registret. Det är väl behövt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets memorial nr 50, angående arvodet till sekreteraren i riksdagens kansli m. m., bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

*Lagförslag
om förbud
mot politiska
uniformer.*

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Genom en den 19 maj 1933 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 255, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med förklarande, att ifrågavarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Lag

om förbud mot politiska uniformer.

Häri genom förordnas som följer:

Konungen äge, där det för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet finnes påkallat, förbjuda bärande av uniform eller liknande klädedräkt, som tjänar att utmärka bärarens politiska meningsriktning. Sådant förbud skall jämväl avse uniformsdel, armbindel eller annat därmed jämförligt i ögonen fallande kännetecken.

Den som bryter mot utfärdat förbud straffes med dagsböter. Försätter någon att bryta mot förbudet under tid då han är ställd under tilltal för sådan förseelse, skall för varje gång stämning utfärdats och delgivits till enahanda ansvar dömas. Vad olovligen burits vare förbrutet.

Överträdelse av förbudet ligger under allmänt åtal, som anhängiggöres vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljes hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, förvandlas de enligt allmän strafflag.

Denna lag träder genast i kraft.

Denna lag träder genast i kraft och gäller till och med den 30 juni 1935. Å förseelse, som under lagens giltighetstid begåtts, skola jämväl efter utgången av nämnda tid tillämpas de i lagen meddelade bestämmelser.

Herr **Nerman**: Herr talman! För den, som inte tror, att världshistoriens gång avgöres av modejournalens växlingar eller hejdas genom förbud för gråa skjortor, måste all lagstiftning om uniformsförbud verka en smula barnlek på ytan.

Lagförslag om förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

Jag skulle för min del visst inte ha något emot, om man kunde för alltid avskaffa alla uniformer, och jag skulle redan här kunna sluta mitt inlägg med den satsen: om det finns någonting, som är löjligare än att bära uniformer, så är det att förbjuda folk att bära uniformer! Men om jag ändå vågar upptaga kammarens tid ytterligare några minuter, är det därför, att problemet ändå inte är så enkelt, att man kan avfärda det med en enda sats. Den omsorg, som Kungl. Maj:t har ägnat frågan, och den allvarliga, jag vågar nästan säga gravallvarliga behandling, som utskottet har bestått den, tyder på, att det i alla fall hos stora lager av svenska folket finns den uppfattningen, att man räddar demokratien genom att man kan förbjuda vissa skjortor och byxor. Uniformerna spela onekligen en viss roll. Inte bara så att de tillfredsställa enkla själars behov av prakt, alltifrån »ring i näsan på zuluvis» och vilda folkslags krigarkostymer till biografvaktmästarnas, generalernas, landshövdingarnas och biskoparnas paraduniformer i de så kallade civiliserade länderna. Demokratien är, trots sin inbillade frigjordhet från barbariets aristokratiska ståt, faktiskt mycket svag för grannlåt. Man behöver inte gå många steg på en Stockholmsgata — jag säger inte i riksdagens sammanbindningsbana — förrän man möter märken av alla sorter på rockuppslagen: idrotts-, segelsällskaps-, bilägar- och partimärken av alla slag, mössor och grannlåter av olika material, som inför världen visar, att Karl Ferdinand Lundin inte är bara den lilla individen Karl Ferdinand Lundin, utan med sitt märke har vuxit till något större, till något större, till något mycket stort, något som ofta står i tidningen, till medlem i idrottsklubben, som har vunnit ett mästerskap, eller i varje fall en semifinal, en ära vari Lundin då också har del. Och tar han på sig till exempel en nazistisk uniform, är han nära nog kusin med Furugård och släkt på avstånd med själva Hitler.

Ännu lever gunås brackans vördnad för uniformen. Den avlivades inte ens av den odödliga satiren av skomakaren i Köpenick. Och då herrarna ta frågan så gravallvarligt värdsamt, måste man fråga sig: ha uniformerna då verkligen något masspsykologiskt värde, som kan göra dem farliga för den så kallade demokratien?

Uniformerna äro onekligen ett medel till disciplin och ett tecken på slutenhet och enhetlighet. De stärka ansvars känslan inför ledningen och samkänslan inom en organisation. Det är inte för ro skull militärväsendet har uniformer. Utan tvivel är enhetsklädseln en styrka både för frälsningsarmén och för Hitler.

Och nu vill den mycket heterogena samling, som kallas svensk demokrati, och som bor ihop här och var, bland annat i första lagutskottet, bevara den relativa politiska idyllen i landet genom att förbjuda herrar Furugård och Sillén att gå i uniform! Ja, vore det så enkelt, kunde man inte ha hjärta att hålla sig borta. Kunde man genom uniformsförbud och andra liknande åtgärder hejda den sociala kampens brutalisering, då vore det verkligen ofint att inte vara med. Men vi kommunister av det slaget, vars kommunism inte sitter i skjortan, vi vilja inte vara med och ge arbetarna och folk i allmänhet den illusionen, att det går att komma någonstans med detta förbud. Och inte heller vilja vi på något sätt gå i borgen för den så kallade demokrati, som här skall skyddas. Den är en borgerlig demokrati, som kommer att leva i sin relativitet så länge borgarklassens hushållning har intresse av den, inte en dag längre.

Med alla åtgärder, som man här har börjat vidta till den officiella demokratiens skydd, har man bara kommit in på samma väg som i Tyskland några år tidigare. Den historik från Tyskland som finns meddelad i Kungl. Maj:ts proposition, borde snarast varna oss. Där har man infört uniformsförbud och där har man avfört uniformsförbud, tills den nuvarande härskaren kom till

Lagförslag om förbud mot politiska uniformer. (Forts.)
makten. Då upphävdes alla förbud, även uniformsförbudet för alla utom för nazisterna själva.

Den borgerliga demokratin skall aldrig lyckas inbilla de tänkande arbetarna, att den står opartisk över klasserna. Varför utnyttjar den då inte de möjligheter den redan har? Den är sannerligen inte värnlös. Det har till och med från liberalt håll (en Göteborgstidning) för inte längesen påvisats, att man mycket väl kan komma åt uniformsspektaklet med den nu gällande ordningsstadgan mot förargelseväckande beteende. Härordagen var det återigen nazistiska uniformsspektakel på gatorna här i Stockholm, i hög grad förargelseväckande. Polisen måste ingripa. Men blir det ordentliga straff? Varför klämmer man inte till dem, som bära uniformerna, när de ändå väcka förargelse? Skulle jag gå ut i maskeraddräkt på gatan, så bleve jag naturligtvis — med rätta — tagen och avförd och förbjuden att fortsätta. Varför kan man inte använda lagen om förargelseväckande beteende? Nej, det förefaller mig, som om polisen inte vill det. Den tycks ta vissa hänsyn. Polisledningen ser gärna, åtminstone jämförelsevis gärna, genom fingrarna med nazismen, de äro ju i alla fall samhällsbevarande människor, dessa nazister, på sitt sätt — liksom munckska kåren och dess nuvarande arvtagare — men man vill gärna ha nya lagar, som man sedan kan rikta mot arbetarsidan, som är den egentliga faran för det bestående. Och var viss om, att detta med uniformerna, det är bara början! Nästa gång gäller det fanorna, arbetarfanorna, som unghögern här i landet redan kräver att få avlägsnade från Folkets hus och andra arbetarlokaler, och som man i ett grannland inte skyddar från statens sida, fastän de äro lagligen tillåtna, och trots att den organisation, som brutalt river ner dem för socialdemokraterna, inte är fullt så lagligt tillåten.

Det är inte nazisterna man främst vill åt med den snart kommande lagstiftningen. Det är ytterst arbetarna. Det är inte någon allmän demokrati man vill försvara; det är det borgerliga samhället.

Vi kommunister äro emot uniformsförbud. Vi hålla på den enskildes rätt att klä sig hur han vill, även hans rätt att göra sig hur löjlig han vill. Privatlivet bör skyddas så långt som möjligt. Väcker man förargelse, ja, då finns ju redan möjligheter att avstyra det med den nuvarande lagstiftningen.

Men detta är inte det avgörande. Kunde någon nytta vinnas för den folkliga friheten, då måste självklart den enskilde offra något av sin frihet. Vad som emellertid för oss kommunister är det allvarligaste i det här avgörandet, det är att riksdagen här avhänder sig en rättighet till Kungl. Maj:t. Riksdagen ger här regeringen en fullmakt att handha efter godtycke. Kanske söker ministären Hansson opartiskt förbjuda olika riktningars uniformer. Men ministären Hansson sitter förmodligen inte i evighet, och nästa regering, som kanske blir ultrahöger — hur kommer den att göra? Kommer inte den med en så vag fullmakt att kunna skilja fåren och getterna? Jo, alldeles säkert.

Nej, skall det lagstiftas mot politiska uniformer, då bör riksdagen själv besluta den lagen direkt. Och skall det vara någon mening med en sådan lag till demokratiens förmenta skydd, då måste den omfatta alla politiska organisationer, även den frivilliga landstormen med dess lottor och den frivilliga skytterörelsen, vilkas klasskaraktär ju kan formellt förnekas men inte dess mindre är tydlig nog.

Vi kommunister äro emot denna lagstiftning men vilja ge demokratin ett tillfälle att visa, hur mycket allvar det är med uniformsförbudet som skydd för demokratin, och därför ställa vi oss i första hand inte formellt avvisande till en lagstiftning, men föreslå en annan formulering än utskottet, föreslå att riksdagen själv beslutar lagen. Avslås detta, yrkar jag avslag på utskottets hemställan.

Lagförslag om förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

Jag ber alltså få föreslå, att kammaren för sin del beslutar anta utskottets förslag med följande, något förändrade formulering:

Lag om förbud mot politiska uniformer.

Bärande av politisk uniform eller liknande klädedräkt är förbjudet. Till politisk uniform räknas utom direkta politiska sammanslutningars uniformer även uniformer för frivillig landstorm och skytterörelse. Sådant förbud skall jämväl avse uniformsdel, armbindel eller annat därmed jämförligt, i ögonen fallande kännetecken, dock icke parti- eller förbundsmärke.

Den som bryter (försättningen lika med utskottets förslag).

Herr **Klefbeck**: Herr talman! Jag har inte haft tillfälle att vara med i första lagutskottet vid behandlingen av detta ärende, men då jag ser, att utskottets ordförande är hindrad, skall jag be att få säga ett par ord.

När herr Nerman i början av sitt anförande gycklade med uniformerna och de så kallade brackornas förtjusning i uniformer, vill jag instämma med honom till alla delar. Men sedan kan jag inte värja mig för den övertygelsen, att han missuppfattat det förslag, som här föreligger. Han ville se det som ett försök att värna demokratin, och det lät på honom, som om vi ansåge att den skulle vara i fara, om det inte blev förbjudet att bära uniformer. Han ville göra gällande, att dem man egentligen ville åt, var arbetarna, och det enda, som man hade hoppats att lagen skulle kunna uträtta, var att den skulle kunna hejda den sociala kampens brutalisering. Att demokratiens bestånd skulle vara i fara för några uniformers skull har jag åtminstone inte haft någon tanke på.

Däremot har jag observerat, att det gång på gång förekommer här i Stockholm, liksom på andra platser, att folk, som uppträder i grupp i uniform, särskilt i uniform av visst slag, åstadkomma en massa oroligheter, så att sinnena komma i svallning och det blir slagsmål. På det sättet störa de den allmänna ordningen, och det kan ju inte vara något särskilt önskvärt, att man gång efter annan låter folk väcka lidelser och ställa till en hop tråkiga händelser, som vålla lidande för en hel mängd både skyldiga och oskyldiga. Det synes mig därför vara en mycket bättre väg, att man söker förebygga sådana händelser, att man såvitt möjligt tager bort anledningen till sådant. Det är visserligen, tror jag, mera svenskt att först låta vilka galenskaper som helst fritt fortgå för att sedan »drämma till» med all lagens styrka, straffa och slå och fara fram med all stränghet, i stället för att förebygga, att sådana uppträden komma till stånd, så att allmän ordning icke störes.

Jag har som sagt inte sett innebörden i lagförslaget på annat sätt än som ett försök att förebygga dylika företeelser, för att inte folk i onödan skall råka ut för en hel massa ledsamheter.

Vad sedan de verkningar av lagen beträffar, som herr Nerman målade upp, tror jag också, att de voro förfärligt överdrivna. Det är ju meningen enligt utskottets förslag, att den här lagen skall gälla till och med den 30 juni 1935, och under den tiden lär det väl inte komma att bli så fasligt omstörtande händelser varken av ena eller andra slaget.

Jag skall med dessa ord, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr Nerman, att riksdagen skulle antaga följande förslag till

*Lagförslag om förbud mot politiska uniformer. (Forts.)**Lag om förbud mot politiska uniformer.*

Bärande av politisk uniform eller liknande klädedräkt är förbjudet. Till politisk uniform räknas utom direkta politiska sammanslutningars uniformer även uniformer för frivillig landstorm och skytterörelse. Sådant förbud skall jämväl avse uniformsdel, armbindel eller annat därmed jämförligt i ögonen fallande kännetecken, dock icke parti- eller förbundsmerke.

Den som bryter — — — (= utskottets förslag).

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Nerman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 53, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Nermans* yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som vill rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

*Om vissa
ändringar i
lagen om
expropriation.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 22 mars 1933 till riksdagen avlämnad proposition, nr 236, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förhaft dels två före propositionens avlämnande inom första kammaren väckta motioner, nämligen nr 195 och nr 198, båda av herr *Lindhagen*, dels ock fyra i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen nr 313 i första kammaren av herr *Tamm* m. fl. och nr 323 i samma kammare av herr *Lindhagen* samt nr 470 i andra kammaren av herr *Petersson* i Lerbäcksbym m. fl. och nr 520 i samma kammare av herr *Wiklund* m. fl.

I motionen I: 195 hade hemställts, att riksdagen, efter tagen del särskilt av jordkommissionens lagförslag och motiveringar, ville efter samråd mellan vederbörande utskott och justitiedepartementets lagbyrå låta utarbeta och i följd av nödtiden redan vid denna riksdag antaga en med expropriationsrätt utrustad och företrädesvis på oodlad jord inriktad lagstiftning om rätt till nya arbetaresmåbruk, nya småbruk till självförsörjning och förbättring av ofullständiga jordbruk, så att de kunde grunda självförsörjning.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

I motionerna I: 313 och II: 470 hade yrkats avslag å propositionen.

I motionerna I: 323 och II: 520 hade hemställts att riksdagen ville

A) provisoriskt godtaga propositionens huvudsakliga förslag, dock med vissa i motionen angivna ändringar;

B) hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande av:

1) en definitiv särskild lagstiftning för de i 1 § 14 omnämnda ändamål, byggd på väsentlig anslutning till den i ensittarlagen stadgade förhandlingsordning och ett mera preciserat utformande av rättigheter och skyldigheter; och

2) ett formellt förenklat expropriationsförfarande även för fall, då tvist ej uppstode, i syfte att, vid behov, avstått markområde måtte varda omedelbart frigjort från de inteckningar, som besvärade det.

Slutligen hade i motionen I: 198 hemställts, att riksdagen ville hos regeringen begära förslag vid denna riksdag — med hänsyn till folkets nödläge — till lagstiftning, varigenom

1) den i 1 § av lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område (den s. k. ensittarlagen) fastställda tidsbestämningen den 1 januari 1919 framflyttades till den 1 januari 1928 och

2) ensittarlagen kompletterades genom skälig rätt att få genom tvångsavlösning förvärva tomt för bostadsändamål även innan byggnaden blivit uppförd å marken.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

a) att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att motionerna I: 313 och II: 470 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under a);

c) att yrkandena under A) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

d) att motionen I: 195 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

e) att yrkandet under 2) i motionen I: 198 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

f) att yrkandet under B) 1) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

g) att yrkandet under B) 2) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

h) att yrkandet under 1) i motionen I: 198 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Linder, Lindhagen, Norman, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Pettersson* i Hällbacken och *Hermansson*, vilka hemställt om bifall till propositionen.

Herr *Lindhagen* hade därutöver på anförda skäl och under åberopande av motionerna II: 520 och I: 195, 198 och 323, jämförda med motionen I: 287, hemställt, att riksdagen ville, utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit,

A) antaga de förändringar i Kungl. Maj:ts förslag, som innehölls under punkten A i motionerna II: 520 och I: 323;

B) bifalla yrkandet om en hemställan till Kungl. Maj:t om nytt definitivt övervägande av det i sistberörda motionerna under punkt B angivna innehållet; och slutligen

C) bifalla de i motionen I: 198 framställda två yrkandena.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis, med iakttagande att punkterna e)—h) behandlades i ett sammanhang.

Punkten a).

Herr **Lindhagen**: Ja, herr talman, jag har inte begärt ordet för att utslutande tala för Kungl. Maj:ts proposition, ty det tänkte jag, att vederbörande statsråd skulle börja med, men jag kommer att tala för den i princip och kommer att yrka bifall till den såsom en första avbetalning. Men jag kommer särskilt att tala för min motion och för den motion, som väckts i andra kammaren, och yrka bifall till den hemställan, som gjorts i motionerna, och som är mera ingående än regeringspropositionen i flera avseenden.

Vi befinna oss för närvarande och särskilt vid detta tillfälle inför en så kallad stor fråga enligt min uppfattning och enligt min levande erfarenhet, om jag inte missförstått saken, och det är frågan om jordmonopolen i landet. Den kallas också för feodalismens herravälde i världen och slutligen, som latinerna kallade den, för latifundiernas betydelse för ett samhälles trivsel och bestånd. Nu har det varit i alla tider så och kommer alltid att bli på det sättet, att grundvalen för all mänsklig tillvaro kan med allt skäl själva jorden med dess tillhörigheter sägas vara. Ur land och vatten skall människan hämta sitt oundgängliga livsuppehälle. Från jorden komma grundämnena till alla hennes rikedomar. Av besittning av jorden beror ock ytterst hennes frihet och hemtrevnad i alla avseenden.

Man kan då förstå, vilken avgörande betydelse det äger för ett lands invånare, huru landets jord är fördelad. Och historien lär oss, att i samma mån som jorden mer och mer övergått i ett fåtals händer, hava individernas andliga kraft, politiska intresse och allmänna välgång undergrävt och ofta nog hela samhället gått under. Latifundierna bidrogo ju bland annat till Roms undergång, för att nu bara taga ett historiskt exempel. Denna statsmaxim, att kampen för ett folk gäller kampen emot jordmonopolerna, är gammal svensk statskonst, som varit vägledande under seklerna. Svensken har aldrig fått hemfalla till livegenskap, säger man, men det har varit mycket nära vid många tillfällen, och det kan sägas, att även för närvarande härskar det en latent livegenskap på grund av jordmonopolerna. Jag vill bara begagna ordet »bolagssslavar», med mera sådant, för att inte nu tala om alla dem, som inte ens få vara slavar på jorden, utan föga eller intet eller torftigt uppehälle och ha ingenting av jord att stå på. Våra senaste erfarenheter äro ju den hierarkiska feodalismen, som avskaffades av Gustav Vasa, samt adelns feodalism, som avskaffades av Karlarna, samtliga enväldshärskare. Om detta brytande av feodalismen på adelns tid yttrar Odhner i sin lärobok i historia: »Därigenom blev egendomen jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet och allmogen återvann sin forna självständighet.» Det är en riktig definition på vad det i detta fall gäller.

Jag förstår nu mycket väl, herr talman, att det här är nu en obetydlig fråga emot de uniformer, som herr Nerman talade om. Därför har kammaren också försvunnit från denna valplats, eftersom lunchen lockar ned, men frågan kommer igen i tidernas längd, och då kommer väl spørgsmålet om jordmonopolen åter att bli en av de mycket stora frågorna, ehuru nu den industriella utvecklingen har helt och hållet lamslagit denna och låtit oss behärskas av aktierna och den industriella konkurrensen och slagsmålen inom landet och mellan alla länder! Nu är ju hierarkiens jordmonopol och aristokratiens jordmonopol ett minne företrädesvis. Vi ha nu en tidsenlig latifundiebildning, nämligen plutokratiens jordmonopol, och det är om detta jag skall tala i dag.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

Denna fråga har jag vidlyftigt utvecklat i en reservation och den handfull av kammarens ledamöter, som till äventyrs läst den, har ju därigenom fått tillfälle att taga kännedom om innehållet, så att jag skall inte försöka att nu repetera den.

Här härskar således ett jordmonopol i allra högsta grad. De stora godsen, fideikommissen, äro ett mindre slag, men framför allt gäller det den industriella latifundiebildningen, som har visat sina främsta verkningar i rikets norra skogsbygder. Att denna var en sådan bildning, mot vilken ett land och ett folk måste resa sig i härnad, det bevisas därav, att vid sekelskiftet reste sig folket mot detta såsom en stor fara för samhället och för individerna, och det fanns ju icke någon enväldskonung nu, som kunde göra saken klar i en handvändning. Parlamentarismen är ju trögare i handling, men det var påfallande, att vi stodo inför en sådan där historisk företeelse, som jag talade om, och det gick ganska ledigt även med parlamentarismen att göra ett ingripande mot denna sak. Det gällde då framför allt de norra skogsbygderna, men även i andra skogsbygder, i södra och mellersta Sverige har företeelsen existerat, ehuru ej alltid i sådan omfattning och under så svåra former, som det skedde där uppe i de stora skogarnas gyllene land.

Nu har frågan ställt sig på sin spets i det förevarande ärendet. Kungl. Maj:t har för första gången kommit in med en proposition om att expropriation skall få användas såsom det yttersta pådrivningsmedlet i en del av de stora jordfrågorna, som äro aktuella nu för tillfället. Det är ju tacksamt, att frågan har kommit fram genom en regeringsproposition, och därför gäller det att i första hand slå vakt om den idé, som ligger bakom denna framställning från den nuvarande regeringens sida. Det är icke fråga om någon reduktion, som herrarna finna. En reduktion betyder att överflytta äganderätten från en ägare till en annan genom konfiskation, d. v. s. utan ersättning. Det är märkligt, att det äro vi ganska benägna till, när det gäller enskilt rörligt kapital och inkomster, ty på grund av nöden i landet äro vi tvungna att konfiskera d. v. s. utan ersättning tillägna staten genom s. k. beskattning dylika tillgångar. Men då det är fråga om jorden, är man ju så måttfull och har alltid varit det, och det gäller på senare tiden — icke på de gamla enväldskonungarnas tid, ty de läto även reducera jorden utan vidare — endast att man vill göra de oundgängligaste ingreppen i jordmonopolet och särskilt det industriella jordmonopolet mot ersättning, och då kan man icke säga, att det föreligger någon konfiskation, utan det är bara en anhållan att få i enlighet med lagarna utbyta ett fast jordkapital mot ett löst penningkapital.

Det är ganska intressant. Jag är kanske den ende av herrarna här, som genomlevt tidens växlingar i detta avseende. Jag har skildrat, hur det ställde sig i Norrlandskommittén, som fick det första uppdraget att utforma något beskärande av jordmonopolen på olika sätt, hur medlemmarna i den kommittén stälde sig och hur de utvaldes av en urkonservativ regering. Det fanns inga socialdemokrater då att tala om. Det var visst bara herr Branting, som satt ensam i riksdagen; möjligtvis hade han hunnit att få två eller tre kamrater där, men kommittén bestod uteslutande av konservativa och av liberaler och så tre reservanter, som förde talan för bolagen och deras intressen, ty de hade ju också intressen, som måste bevakas, eftersom de äro skapade av lagarna och de voro tillsatta för att verka för dessa intressen. Det har ju naturligtvis även den största betydelse för näringarna, att denna industri har sin trivsel. Jag fick aldrig klart för mig vilket parti de tillhörde, men vad andra hörde till för partier visste vi. Det var de konservativa och liberala partierna på den tiden. Men av deras åsikter förstod jag, att Frans Kempe, Arvid Lindman och häradshövding Claëson också tillhörde

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

det konservativa partiet, men det var den skillnaden, att på den tiden fanns det en patriarkalisk konservatism, som representerades i Norrlandskommittén av landshövdingen greve Douglas, samt chefen för lantbruksstyrelsen von Feilitzen, byråchefen i domänstyrelsen Kinberg och sekreteraren i överståthållarämbetet Berlin, alla fyra tillhörande det konservativa partiet. Jag har i min berättelse om vad som förlupit skildrat, hur dessa fyra konservativt betonade män jämte liberalerna gingo in för att expropriationsrättens idé för ett allmänt ändamål även måste omfatta idén om att den gemene mannen bör ha fötfast på landets jord. Det ansågo vi även vara ett allmänt ändamål. Mot detta reste sig de tre reservanterna, som ansågo, att det icke fanns något skäl att för en samhällsklass taga någonting från en annans egendom, om han icke frivilligt avstod det. Där föllo således aktierna under begreppet samhällsklass och ur intressenas synpunkt kan man ju tillägna sig den definitionen. Det står att läsa i min reservation till utskottsbetänkandet ordagrant, hur de två partierna, det patriarkaliskt-konservativa och det liberala, formulerade saken till skillnad från de tre industriella företrädarna av skogshandlingens olika näringar.

Nu har frågan även betydelse för den situation, i vilken vi nu befinna oss. Jag har erinrat om att till välfärdsutskottet ha remitterats alla ärenden, som anses beröra landets räddning ur krisen. Dit har även räknats till jordbruksutskottet först remitterade anslag för att bereda jordmonopolen köpeskillingar som uppmuntran till frivillig försäljning av jord för arbetarjordbruk. Där emot har regeringens proposition om stöd även av expropriation för detta och andra ändamål fått stanna isolerad från sitt sammanhang i andra lagutskottet. Påminnelser ha skett i alla tre utskotten men enhälligt lämnats utan avseende. En jordreform för ingripande mot jordmonopolen betraktas efter tilldragelserna den 5 juni 1924 och den 6 juni 1925 ännu såsom en bagatell. Det måste stanna med jordbrukshjälpen. Även de blågula löftenas stolta frammarsch till Källhagen den 21 maj 1933 för svenskarnas samling till ett folk smalt i denna punkt bort till ingenting inför denna situation. Jag har därför tillåtit mig att nu liksom vid ett par tidigare tillfällen formulera det påståendet, att först när en svensk regering någon gång överväger, om den icke bör stå eller falla även för en jordreform i strid mot jordmonopolen, först då dagas det för jordreformen och även för landet. Det kan man ju ej begära av en statsmakt, som måste rätta sig efter konjunkturen för dagen och som har sina rötter mera i konjunkturen än i den förflutna tidens historia om den svenska jorden, som nu har legat i träda någon tid, men som kommer att spira upp med sina broddar och sina krav, vilka en gång icke vidare kunna avvisas.

Till välfärdsutskottet, som jag tillåtit mig kalla detsamma, hänvisades, som sagt, Kungl. Maj:ts proposition om anslag för att bereda jordmonopolen köpeskillingar för uppmuntran av försäljningen av jord till arbetarjordbruk, och en motion, som av mig väcktes i det sammanhanget, kunde då ej undgå att förirra sig till välfärdsutskottet. Där drunknade den i den stora obekantskapen eller, som jag uttryckte mig, i lyckligaste fall fientligheten mot jordreformen och dess behärskande av jordmonopolen i landet. Jag menar, att det är bättre att ha till motståndare en fiende, än obekantskap, ty när det är en fiende, då rör sig frågan, och då kan det bli något av den så småningom.

Vi hade en ganska intressant tillsynsning just i dessa dagar i denna angelägenhet. Vi ha i lagutskottet i går justerat ett betänkande om en motion av herr Tamm, den industriella jordmonopolismens bålde stridsman. — Jag tyecker mycket om herr Tamm, ty han är ärlig, och han är målsman för det industriella jordmonopolet. Jag har en gång i kammaren nyligen liknat honom

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

vid Frans Kempe, ty deras ordalag och deras frimodighet att gå i selen för denna sak ha nästan över sig något av Guds nåde. Det är precis detsamma, som jag nu upplever. Så snart herr Tamm talar i denna fråga, upplever jag åter Norrlandsfrågan med dess olika episoder, och det förefaller mig, som om det bara vore en dag sedan dess. Så levande kan herr Tamm återge Frans Kempe och även Arvid Lindman. Men Frans Kempe var i alla fall ingen politiker utan en man, som kämpade för sitt jordmonopol, som han betraktade såsom en möjlighet till mänskligt framsteg, om icke i andligt, åtminstone i ekonomiskt avseende. — Ja, nu har herr Tamm väckt en motion om den norrländska förbudslagen, som antogs under intrycket av att jordmonopolen hotade landet där i norr, och genomförde den så underbara effekten, just på grund av den stora fara, som låg bakom desamma, att gamla teorier och gammal praktik om fri handel på alla områden brötos i ett slag genom att det förbjöds för industrien att köpa bondehemman. Denna lag fick en revision 1925, ty den skulle då utsträckas till hela riket. Då sade man, att det kunde visserligen vara på sin plats att vara strängare mot Norrland, men eftersom lagen skulle utsträckas till hela riket, borde den uppmjukas, och då blev det naturligtvis på bekostnad av det större behovet i Norrland. Men det fäste man sig inte vid så mycket. Då tillkommo de fem s. k. lindrigare restriktionsbestämmelserna. Förr gällde det, att man icke fick köpa inom den ram, som lagen uppställde, såvida icke särskilda omständigheter föranledde det. Det var ett koncessionsförfarande, och det berodde på Konungens prövning, om det skulle tillåtas eller icke. Det var ett undantag, och regeln var, att man icke fick köpa. Men så infördes dessa fem s. k. lindrigare koncessionsvillkor, vilkas genesis helt enkelt var det, att i regeln, som det också står i motiveringen, fick man köpa i alla fall, och endast undantagsvis skulle det förbjudas, när särskilda omständigheter därtill föranledde. Lagen fick också en hel del andra uppmjukningar, som icke voro så nyttiga för dess effektivitet, men det var för väl, att det avböjdes genom ingripande från bondeförbundet på den tiden och även min ringhet naturligtvis. På det sättet rättade riksdagen till denna fara av för mycket uppmjukningar, men den andra uppmjukningen godtogs emot mina betänkligheter.

Hur var det då med denna uppmjukning? Jo, den ledde till att bolagen, sedan de samtidigt 1925 förbjödos att idka bulvanskap, och man skulle kunna ingripa mot redan förvärvade bulvanhemman, gingo in — och varför skall man inte göra det, om man fått en lag, som kan användas — till vederbörande och begärde att få köpa sina bulvanhemman, som lagen av samma år icke ville, att de skulle få köpa. Och vad inträffade då? Jo, alla vederbörande ämbetsmän och myndigheter, som läste dessa fem uppmjukningar, tyckte, att det icke kunde tolkas på annat sätt än att meningen var, att bolagen skulle få köpa sina bulvanhemman. Då satt det en jordbruksminister, som hette Hellström, den siste liberalen på en taburett, skulle jag vilja kalla honom, och han såg upp med detta och sade nej till industrien och till vederbörande ämbetsverk och myndigheter.

Nu har herr Tamm kommit och tyckt, att det icke är nog med denna uppmjukning, utan det skall bli flera uppmjukningar, så att man skall kunna arrondera sina ägor, då de ligga utsplittrade o. s. v., och nu har lagutskottet i går tillstyrkt det enhälligt mot min reservation. Det står nämligen något i motiven, att här skall det bara bli en *teknisk* förändring. Herr Tamm kallade det för uppmjukning, men att uppmjuka en lag, som skall betyda någonting, innebär ju bara att göra den ryggradslös, och det är meningen, när man tycker, att en lag är obekväm! I detta fall sade dock lagutskottet, att här får icke bli någon ändring i lagens verk-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

ningar, men man kunde tänka sig, att det kunde rättas till så, att man finge köpa på några ställen, där dessa fem uppmjukningarna icke räcka till, utan där det kunde behövas något mera. Så tillägger utskottet, för att göra det rättvisare, på ett ställe, att det kan hända, att det också behöver skärpas på någon punkt; men det är ju bara talesätt, som ej kunna användas i vår tid, när det gäller sådana här saker.

Nu vill jag säga, att så snart det från industrien kommer begäran att få någon förmån, att få i stort eller litet vidga sitt jordmonopol genom ändring i lagarna, då tillstyrkes det enhälligt. Men när det kommer en proposition, som begär, att i vederlag för sådant det också skall medges de jordlösa eller dem, som ha ofullständiga jordbruk, att få arrondera sig något på bekostnad av industrien med hjälp av lagarna, då säger samma utskott nej. Där se vi således, att det går för sig att få lagändring, när det gäller att vidga ett jordmonopol, låt vara aldrig så litet, men när det gäller att återbörda från jordmonopolen till folket de odlingslägenheter och den husbehovsskog, som bör tillkomma folket, om det skall ha en flik av ett eget fädernesland, då förvägras det. Jag kommer antagligen att hålla ungefär samma anförande, när den frågan om någon vecka kommer på riksdagens bord.

Ja, nu har jag i mitt särskilda yttrande icke fäst mig det ringaste vid utskottets motivering. Den är ju kortfattad och förenklad, och det finnes ju icke några grundsatser att taga fasta på annat än äganderättens helgd, såsom den där synes ligga bakom, och att den icke får kränkas annat än om det går ut över bönder och sådant folk, förstås! Då kan man kanske släppa sin betänksamhet mot saken. Men det är ett maktspråk, utan att man kan utläsa några grundsatser, och därför ansåg jag, att det icke var lönt att ägna den knappa sida, där det står om den saken, någon uppmärksamhet. Jag skall nu emellertid komplettera denna underlåtenhet med någon liten axplockning ur den motivering, som utskottet nedskrivit.

Här återkommer Frans Kempes och Arvid Lindmans påstående, som sedan upprepats, att de ändamål, för vilka expropriation kräves, äro i större eller mindre grad icke allmänna. Utskottet säger, att ensittarlagen visserligen är åberopad som ett undantagsfall, men det är för specialförhållanden och mera ett undantag, som bevisar regeln, föreställer jag mig, att utskottet menar. Där emot vad som föreslås i propositionen, och det innebär ju de gamla kraven på bildandet av nya, mindre jordbruk, nya arbetarjordbruk, frigörandet av mindre arrendejordbruk, stärkandet av ofullständiga jordbruk, kolossalt aktuella frågor, för vilka man skulle kunna slå ett stort slag just nu, om man ville, samt anskaffande av tomtmark för bostäder på landsbygden — dessa saker kan man ej lagstifta om, ty det gör intrång på jordägarnas rätt att behålla sin jord, när de icke vilja sälja jord. Att det rör vissa sämre lottade medborgare, som skulle komma till förbättrade levnadsförhållanden, det skulle ju kunna åberopas, men det föreligger *nu*, har utskottet skrivit, såsom man så ofta förut skrivit — icke tillräckliga skäl för att tillgripa expropriationsrättens utväg. Då gå här i alla fall småbrukare arbetslösa, och deras barn tynga på föräldrahemmen. Nöden är stor i landet, och sorlet från folkhavet i nöd bruser omkring oss, och ändå är det icke tillräckliga skäl ens nu att göra någonting.

Så komma Frans Kempes, Arvid Lindmans och häradshövding Claësons två andra skäl. Det är klart, säger utskottet, »att för ändamålet lämplig och erforderlig jord finnes på frivillighetens väg att tillgå till skäliga och i många fall verkligt låga priser». Det är till och med »klart», denna nebulosa, som åberopas här! Och det har jag ägnat ett särskilt kapitel åt, som den som är intresserad kan läsa för att få en uppfattning om vad som ligger bakom denna

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

»klarhet», men det blir för vidlyftigt att upprepa allt detta i denna debatt. Utskottet tillägger, att det skulle »innebära ett onödigt och skadligt ingripande i den enskilde jordägarens rätt», men det är icke blott detta, utan därtill kommer även att det skulle »bliva till föga eller intet gagn för egnahemsbildningen». Att påstå, att en sådan åtgärd, som den patriarkaliska konservatismen och liberalismen ansågo vara självskriven 1904, för närvarande skulle vara ett onödigt och skadligt ingripande! Så säger utskottet också, att det skulle föranleda »rätt avsevärda kostnader, vilka skola gäldas av den, som förvärvar jorden, och vilka kostnader helt undvikas vid frivilligt förvärv». Men det är icke fråga om frivilligt förvärv, utan det gäller just, när man icke på frivillighetens väg kan uppnå det, såsom det måste vara i de flesta saker, på sätt min motion närmare sökt ådagalägga det. »Dessutom», säger utskottet, »torde för de mestadels mindre bemedlade egnahemsköparna oöverkomliga svårigheter förefinnas att kunna vid expropriation åstadkomma det för köpeskillingens nedsättande erforderliga penningbeloppet.» — Där har ju utskottet ej brytt sig om att behandla motionerna. I den motion, som väckts i andra kammaren av, som jag tror, åtta ledamöter och av mig i första kammaren, har ju föreslagits, att man skulle gå samma väg som i ensittarlagen och börja där nere, vilket ju också jordkommissionen har föreslagit. Därigenom undvikas alla dessa saker. Vi föreslå också, att staten skall träda emellan som målsman och i detta fall lika väl som i fråga om egnahemsrörelsen ställa lån till förfogande. Då förfaller allt detta. Men det bryr sig icke utskottet om att det har väckts en motion i den saken, utan yttrar sig bara, som om icke den motionen varit väckt. Med andra ord utskottet är knappast lagligt en gång, ty enligt konstitutionen skola alla motioner, som fått väckas i anledning av en sådan här proposition, också upptagas till prövning i alla sina delar. Ja, på dessa maktspråk utan, såvitt jag förstår, något annat idéinnehåll än äganderättens helgd även för jordmonopolen i alla väder och vindar, vilket jag tycker är en gudlös princip i alla fall, även om den är ekonomisk, har utskottet avstyrkt denna proposition.

Nu menar jag, att propositionen har lagt saken så, att det gäller en inramning under den allmänna expropriationslagen och ett godkännande av dess principer, men det är så många svårigheter av olika slag med detta, som jag skildrat i motionen, att det icke kan bli så stor effektivitet av detsamma. Man skall t. ex., bara man vill utvidga ett ofullkomligt jordbruk med en liten odlingsbit, gå till Kungl. Maj:t och få särskild resolution på detta, och då skola en del ämbetsverk höras o. s. v. Det är ju att ställa till en alldeles orimlig apparat för en sådan sak. Så är det också det, att den allmänna expropriationslagen, liksom Kungl. Maj:ts tilläggsbestämmelser för detta fall, individualisera ju icke rättigheter och skyldigheter, och denna går ock ut över både stora och små jordbrukare, under det att en expropriation, som jag föreslagit den, inskränker sig till förefintliga jordmonopol och icke till något annat.

I de motioner, som väckts till förmån för denna sak, har ju därför yrkats, att riksdagen dels skulle provisoriskt antaga den av Kungl. Maj:t föreslagna lagstiftningen, dock med vissa ändringar i själva detaljerna, och vidare att riksdagen skulle i skrivelse begära definitivt övervägande av denna fråga på de grundvalar, som jordkommissionen gjort utkast till, och slutligen att riksdagen skulle bifalla två motioner rörande anskaffande av tomtmark o. s. v. på landsbygden.

Herr talman, för min del yrkar jag sålunda bifall till reservationens yrkande, som sammanfaller i de tre angivna punkterna med motionerna II: 520 och I: 323.

Häri instämde herr *Ström, Fredrik*.

Första kammarens protokoll 1933. Nr 42.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

Herr **Tamm**: Herr talman! Vid 1930 års riksdag beslöts i anslutning till några socialdemokratiska motioner att hos Kungl. Maj:t begära utredning beträffande olika problem på den sociala jordlagstiftningens område. Personligen gav jag då min anslutning till utredningen i fråga, men med uttalande av den bestämda förhoppningen, att man med frångående av de hittills tillämpade principerna, vilka huvudsakligen resulterat i en ensidigt lagd och alltmer skärpt lagstiftning, främst borde undersöka framkomligheten av de olika spörsmålen lösning efter rena och klara samförståndslinjer. Ett för alla parter bättre och i längden mera tillfredsställande resultat syntes mig på den vägen kunna ernås. Detta var en uppfattning, som grundade sig på en rätt mångårig praktisk erfarenhet.

Det närmaste resultatet av riksdagens beslut blev tillsättandet av den s. k. sociala jordutredningen. Ett av de problem, som av denna kommitté behandlats, gällde förbättrade utkomstmöjligheter och existensvillkor för de ekonomiskt svaga skogsarbetargrupperna, särskilt i Norrland. Utredningen utmynnade i ett förslag till anordnande av arbetsmåbruk, varom beslut häromdagen fattades av riksdagen.

Utan tvivel är denna angelägenhet av utomordentligt stor betydelse både ur social och ekonomisk synpunkt. Intresset härför ute i landet har också visat sig vara påtagligt stort från alla därav berörda parter sida, vare sig det gäller skogsägare, markupplåtare i övrigt, kommunala myndigheter och givetvis främst och närmast skogsarbetarna själva. För ernående av ett verkligt gott och framgångsrikt resultat synes emellertid härvid en god samförståndsvilja vara särskilt påkallad, och en sådan torde också vara för handen. Det var därför med allvarligt beklagande åtminstone jag för min del erfor, att Kungl. Maj:t ärnade i detta sammanhang framlägga ett förslag om expropriationsrätt, ty genom att väcka en så ytterst ömtålig fråga till liv — jag vågar dessutom påstå, fullständigt i onödan — kan man ej undgå att motverka samförståndstanken, och man riskerar därigenom att undergräva hela verksamhetens eljest mycket goda förutsättningar för en lycklig utveckling. Man vinner ju icke genom hot medmänniskors förståelse och medverkan, även om det gäller en god och rättfärdig sak.

Rent principiellt måste ju också de starkaste betänkligheter resas mot det framlagda förslaget. Jag riktar mig här närmast mot den kungl. propositionen och går icke in på de mycket längre gående krav, som av herr Lindhagen framförts. Det skulle ju föra alltför långt. Vad nu propositionen gäller, är det uppenbart, att man avser att utsträcka expropriationsrätten i och för tillgodoende av ett rent enskilt och privat intresse, medan hittills expropriationsrätt i huvudsak praktiskt taget endast avsett ett hänsynstagande till intressen av mera allmän art. Man pekar på bestämmelserna i ensittarlagen, men jämförelsen haltar starkt, ty där gällde det endast slutligt besittningstagande av en förut helt frivilligt lämnad upplåtelse.

Nu kan man visserligen medgiva, att bestämmelserna i den kungl. propositionen äro ytterst försiktigt formulerade, men jag vill ansluta mig till ett uttalande, som i ett annat sammanhang häromdagen gjordes i denna kammare av herr Örne, nämligen att om en uppmjukning börjar företagas, vet man aldrig var det stannar. Detta är en uppfattning, som vi säkert litet var funnit riktig.

I grund och botten har också den nu föreslagna lagändringen en mycket stor räckvidd, särskilt som den hänföres även till utökning av s. k. ofullständiga jordbruk. Expropriation kan tydligtvis begäras och beviljas snart sagt när som helst och var som helst. Fordringarna äro endast, att marken är lämplig för ändamålet, att avsevärd olägenhet icke tillskyndas jordägaren samt att

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

det kan visas, att svårighet möter att genom frivilligt avtal förvärva den erforderliga marken till skäligt pris. Sådana bestämmelser inbjuda ju även uppenbart till ett subjektivt och godtyckligt bedömande av förutsättningarna för själva expropriationsförfarandet, och att den slutliga prövningen förlagts hos Kungl. Maj:t lär knappast härutinnan skänka erforderlig trygghet, enär Kungl. Maj:t i huvudsak torde bli hänvisad till att följa de lokala organens utredningar och förslag. — Detta beträffande den principiella sidan av frågan. Vad så angår *behovet* av ett expropriationsförfarande för ernående av här avsett eller därmed närbesläktat syfte, förefaller även föga antagligt, allraminst i tider som de nuvarande, att ett sådant skulle föreligga. Det kan ju naturligtvis inträffa, att en spekulant uppträder, som önskar förvärva ett visst jordstycke, vilket särskilt intresserar honom, men som ägaren av en eller annan anledning icke önskar avyttra. Kan någon rimlig anledning dock påvisas, varför köparen i ett sådant fall skall av lagen givas företrädesrätt på besittningshavarens bekostnad? Något dylikt torde i alla händelser knappast stå i överensstämmelse med nu gällande rättsuppfattning beträffande jordäganderättens okränkbarhet. Denna har hittills av statsmakterna hävdats, och någon anledning att nu avvika härifrån synes näppeligen föreligga.

Förslagets obehövlighet har även — i regel i samband med uttalande av principiella betänkligheter — ovanligt enhälligt vitsordats av dem, till vilka ärendet utsänts på remiss. Sålunda avstyrkes detsamma av samtliga hushållningssällskapens förvaltningsutskott, av alla egnahemsnämnder utom tre, varav dock blott den i Södermanland tillstyrker. Av länsstyrelserna har endast den i Kopparbergs län tillstyrkt, medan tre andra ansett intet behov inom deras län föreligga, men icke velat direkt avstyrka. Alla de övriga ha i mer eller mindre skarp form avstyrkt förslaget. Länsstyrelsen i Älvsborgs län förmenar till och med, att expropriationsförfarandet ej längre synes vara ett medel för tillgodoseende av verkliga behov, utan blivit ett självändamål. Egnahemsstyrelsen är en av de få myndigheter, som förvånansvärt nog i viss mån ställer sig något välvilligare. Dess majoritet — reservation föreligger blott från herr Gabrielssons sida — tillstyrker, att förslaget kommer till användning i ett speciellt konstruerat, angivet fall, men då ett sådant fall ytterst sällan torde förekomma i det praktiska livet, förefaller det verkligen som om en lagändring av i övrigt så principiellt betänklig art som den föreliggande härför ingalunda borde vara erforderlig. Lantmäteristyrelsens tillstyrkan stöder sig mer på en rent teoretisk grundval och faller under samma ovan angivna omdöme.

Slutgiltigt torde av det anförda framgå, att hos statens myndigheter runt om i landet råder en allvarlig betänksamhet mot ett lagstiftningsexperiment av detta slag. Sagda myndigheter, vilka känna förhållandena på ort och ställe och det föreliggande behovet av jord, ha ju även så gott som samstämmigt intygat, att något behov av en expropriationslagstiftning på detta område för närvarande icke förefinnes. Samma uppfattning fick jag för min del såsom medlem av den sociala jordutredningen under dess resa i Norrland förlidet år för studiet av dessa frågor, ehuru just denna fråga på grund av vår instruktion icke kunde bli föremål för direkt behandling av den sociala jordutredningen.

Jag sade, att enligt min mening intet behov för närvarande föreligger av en dylik lagstiftning, men jag vill framhålla, att skulle det däremot en gång visa sig, sedan denna lagstiftning prövats, att behov av expropriation verkligen föreligger för att trygga ett gott resultat av det sociala projekt, som nu närmast är avsett och som ligger mig personligen mycket varmt om hjärtat — ja, då skall icke heller jag, och jag förmodar många med mig, ställa oss oförstående härtill. För närvarande torde man gagna hela projektet och hela verk-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

samheten bäst genom att avslå den kungl. propositionen, och jag får därför, herr talman, hemställa om bifall till utskottets förslag på denna punkt.

Herr Linder: Herr talman! Denna fråga om expropriation eller icke expropriation, när det gäller skapandet av nya jordbruk, är en ganska gammal fråga. Jag tror, att jag snart varit med om den i tio år. Jag började visst 1924 att tala i det ämnet; och senast hade jag ordet däri 1931 och 1932.

Det har här gällt att få fram en ordning, som innefattar en rätt till jorden för den nödlidande lantbefolkningen, oberoende av bolags och stora jordägares medgivande, men det har ingalunda gällt en expropriation under alla förhållanden för att skapa dessa nya jordbruk. Den har endast varit avsedd att användas såsom ett yttersta medel för att få till stånd dessa jordbruk. Det är emellertid ett faktum, att det ständigt återkommande kravet att få till stånd en rättsordning som denna mötts med en lång serie av nej. Tiden i form av kammarens majoritet har inte velat lyssna på detta krav. Det har ständigt blivit avslag.

Jag hade verkligen inte från början tänkt, att jag skulle bemöta herr Tamms anförande, ty de skäl han anförde voro sådana, som åberopas för och emot, när det gäller expropriation för skapande av nya jordbruk och även bostadslägenheter, och de äro så gamla och välkända, att de egentligen inte behöva genomgås på nytt. Jag har dock fått en särskild anledning att sedermera återkomma till herr Tamms argumentering.

Verkliga förhållandet är nu det, såsom saken ligger till uppe i utskottet — och utskottets ord brukar ju gärna följas av kammaren — att vi under dessa år, som gått, så att säga grävt ned oss var och en på sin sida i sina skyttegravar. Ingen ger sig en tum. Vi kunna vara ense om en hel del saker uppe i utskottet och även här i kammaren, men det behövs inte mer än att blott själva ordet »expropriation» kommer fram, så upphör genast allt resonemang i saken. Ställningen i denna fråga har i stort sett blivit ohållbar. Den borgerliga majoriteten har med sina avslag aldrig lyckats avhålla socialdemokraterna från att återkomma med detta krav på en sådan rättsordning, som jag nyss nämnde, och socialdemokraterna ha ideligen fått avslag. Hela detta ställningskrig, när det gäller frågan om expropriation eller icke expropriation vid förvärv av mark för bildande av nya jordbruk, är ganska ofruktbart. Frågan om denna expropriation såsom ett medel att användas i yttersta nödfall för att skapa dessa jordbruk har, kan man säga, upphört att vara föremål för saklig överläggning. Den har i stället kommit att bli en prestigefråga mellan dessa olika fraktioner. Ingen vill ge sig, även om skälen äro aldrig så övertygande. För egen del har jag börjat få den uppfattningen, att den nuvarande riksdagsmannagenerationen tydligtvis knappast är mäktig att lösa den här frågan. Vi ha stannat och stelnat och kunna inte komma någon vart.

Emellertid är jag mycket glad över att denna proposition kommit fram, ty det är dock så, att en regering har helt andra möjligheter att utreda en sak än en enskild riksdagsman och till och med ett riksdagsparti. Genom regeringens arbete kan man ju få en större, mera allsidig överblick över hur frågan ligger till, tack vare de många remisser, som regeringen kan skicka ut och som den tack vare sin makt kan få svar på — svaret må sedan vara vilket som helst. Men det är likväl inte detta, som jag huvudsakligast fäst mig vid, utan jag har mest fäst mig därvid, att det är första gången vi ha fått se, hur man tänkt sig denna expropriation, som vi snart i tio år ha talat om. Man har i år en möjlighet att ta ställning till ett faktiskt föreliggande förslag.

Herr Lindhagen var något inne på den här saken, men efter herr Tamms anförande skall jag ta upp den något närmare. Jag frågar mig: Hur är denna expropriation tänkt? Men innan jag gör det, är jag nästan tvungen att till en

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

början fråga, om herr Tamm och jag ha fått samma utlåtande från utskottet, ty det förefaller mig som om det vore något helt annat jag fått i min hand än det som råkat komma i herr Tamm's händer. Herr Tamm sade i sitt anförande bland annat, att visserligen är detta mjukt lagt, men expropriation kan beviljas när som helst och var som helst, och formuleringen inbjuder, säger han, uppenbart till ett godtyckligt bedömande.

Låt oss nu läsa det lagförslag, som här är framlagt, och låt oss sedan bedöma det. Alltså: hur tänker man sig denna expropriation? Jo, den börjar med en ansökan, som inte är så värst enkel för vanligt folk. Om vi då förbigå sådan mark, som är tomtindlad — där måste ju expropriation bli mera sällsynt — och i stället håller oss till jordbruksmark, så skall ansökningen åtföljas av en karta med beskrivning. Men denna karta och denna beskrivning kunna inte göras av vilken nämndeman som helst. De måste göras av en lantmätare eller av en person, som är försedd med sådan kompetens, att han är behörig att upprätta en karta, som är riktig och föreskriven med avseende på den jord, som skall bli föremål för expropriation. Vidare skall vid denna ansökan fogas en styrkt uppgift på markägare och innehavare samt redogörelse, om i något hänseende överenskommelse träffats. Men det är inte nog med detta. I ansökningen skall också så noggrant som möjligt angivas, huru efter expropriationen skall förfaras med marken. Man måste säga sig, att en sådan ansökning inte är gjord i brådrasket. Det tar minsann en ganska ordentlig tid att få en sådan till stånd med kartor, beskrivningar och redogörelser. Men nu gå vi vidare. Det är klart, att sedan ansökningen är skriven, skall den inlämnas någonstans. Då går det emellertid ej så lätt för sig, att man omedelbart kan gå och lämna in ansökningen till den, som har att bevilja denna rätt. Visst inte!

Det jag nyss citerade står i 109 § — herr Tamm hade kanske detsamma i sitt exemplar? Vi få jämföra noga!

Sedan går jag till 108 § och ser efter, hur ansökningen skall vidare behandlas. Det står där, att rätt till expropriation i förevarande syfte »må ej beviljas med mindre ansökningen gjorts genom hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller organ, som för kommuns räkning bedriver statsunderstödd låneverksamhet för egna hem eller arbetarsmåbruk» etc. Vad vill detta säga? Det vill säga, att ett av dessa organ skall kontrollera denna ansökning. De skola så att säga gå in som garant för, att vad som sökes i dessa handlingar är av en viss beskaffenhet. Men det är inte nog med att de skola pröva detta, utan samtidigt skola de, säger 108 §, se till, att »ändamålet omedelbart sammanhänger med sådan av hushållningssällskapet eller kommunen bedriven verksamhet». Gör det inte det, är det klippt redan på den punkten. Nu vill jag säga, att det föreföll mig som om det inte var utan en viss applomb herr Tamm citerade: »avslag från så gott som alla hushållningssällskap», »avslag av alla egnahemsnämnder så när som på tre» o. s. v. Ja, tacka för det! Jag skulle tro, att herr Tamm var med 1928 vid det tillfälle, då vi behandlade frågan om egnahemsnämndernas verksamhet. Då anmärkte jag i en reservation, att det nog inte var så alldeles riktigt att lägga frågan om egnahemsverksamheten just i hushållningssällskapens händer, ty hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna ha i viss mån skiljaktiga intressen. Hushållningssällskapen stå som garant för egnahemsverksamheten och måste därför iakttaga viss försiktighet i ekonomiskt avseende, medan däremot egnahemsnämnderna ju skola sträva efter att människor skola få egna hem och inte anses böra ta fullt så stor hänsyn till ekonomiska förhållanden. När man 1928 ville utsträcka just egnahemsverksamheten, ansåg man det egentligen inte vara skäl att begåva just dem med makt, som sutto med pengarna och skulle spara på dem; man ansåg i stället, att verksamheten skulle bli mera effektiv och social, om man finge särskilda egnahems-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

nämnder, som man ville kalla dem. Nå, det rönt ju inte riksdagens bifall, så det blev inte av. Men tacka för det! Nu när vi sitta med detta lagförslag, vilja inte egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen vara med om detta »projektmakeri», som jag tror herr Tamm kallade det. De vilja inte offra något för detta.

Ja, man kunde ju tänka sig, att denna långa lidandets väg för ansökningen nu skulle vara jämförelsevis snart genomgången, men vi ha mycket långt kvar. Det står nämligen i 110 §: »Expropriationsrätt må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.» Alltså, läsa vi propositionen, säger statsrådet, att först skall man försöka åstadkomma frivilligt avtal eller överenskommelse. Endast i nödfall får expropriationsvägen beträdas. Men inte nog med det. Det skall möta »särskild svårighet» att genom avtal förvärva lägenheten till skäligt pris. Statsrådet nöjer sig inte med att säga, att det skall möta svårighet. Nej, det skall vara »särskild» svårighet, som skall möta för att man skall få anlita expropriationsvägen. Men sådant måste visas. Det duger inte, att man bara kommer och säger, att det är svårt att göra något, utan meningen är, att det skall stöta på alldeles extraordinära svårigheter.

Så följa vi vidare denna ansöknings öde. Det skall nu tillses, huruvida marken lämpar sig för det avsedda ändamålet. Det duger inte att komma upp och tala om, att »detta passar mig alldeles utmärkt». Det duger inte, att köparen tycker, att det skulle vara förtjusande att få slå sig ned på detta ställe. Det skall visas med sakkunniga myndigheters intyg på ett eller annat sätt, att marken verkligen lämpar sig för det avsedda ändamålet.

Sedan kommer till slut någonting, som är oerhört viktigt. Statsrådet hade till att börja med tydligen inte tänkt att gå på den vägen, men det gjordes en hel del anmärkningar, huvudsakligen från det håll, som herr Tamm representerar, och man sade: Det här är ju någonting alldeles förskräckligt! Här skall man bli bortkörd från sin egen mark! Här vet man inte vad det blir för folk som kommer. Skall jag behöva vika för denne köpare, som kommer här o. s. v., som herr Tamm sade. Ja, då säger statsrådet: Jag har egentligen ingen anledning att ändra mitt ställningstagande härvidlag, men jag skall i alla fall tillmötesgå de framförda synpunkterna. Och så infördes tillägget »eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare»; i sådant fall blir det ingen expropriation av. Här äro således en massa ting att iakttaga.

Man kunde ju tänka sig, att nu skall det väl i guds namn vara slut. Men visst inte! Sedan skola alla dessa papper skickas till Stockholm för att prövas. Här resonerar herr Tamm, precis som om det här uppe kunde bli föremål för godtyckligt bedömande. Jag vet inte, vem herr Tamm tänker på, som skulle utöva detta godtyckliga bedömande av ansökningen. Jag kan ju mycket väl förstå, att inte den nu sittande regeringen åtnjuter herr Tamms särskilda förtroende. Men det kan ju komma en högerregering, som avslår varenda ansökan, så inte behöver herr Tamm vara orolig för det. Det kan också komma andra regeringar, som bli mycket njugga i detta avseende, fastän kanske en och annan gång en regering sådan som denna träder till makten. Men, *inför alla dessa svårigheter*, som resa sig mot ett fullföljande av en sådan ansökan, måste jag säga, att kan någon ernå en expropriation under *dess* förutsättningar, så är det en duktig karl. Han förtjänar verkligen att sitta på den marken!

Emellertid talades det till sist om kostnaderna. Det är någon, som sagt under ärendets gång: Ja, den där expropriationen blir minsann dyrbar. All expropriation är dyrbar: det är stora kostnader förenade därmed. Till på

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

köpet är det mestadels obemedlade människor, som behöva denna mark, och vad skola de då taga sig till?

Vad säger nu departementschefen om detta? Ja, man kunde tänka sig, med hänsyn till hans allmänna grundåskådning, att han sade, att man får räkna med den kostnaden och att det får bli ett särskilt förmånligt förfarande beträffande expropriationskostnaderna. — Men han säger bara det, att »uppenbart oskäligen» kostnader av expropriationsförfarandet vill han inte vara med på. Han föreslår därför några bestämmelser i detta avseende. — Det som i stället upptager departementschefens stora intresse, det är, att det skall göras upp om erforderlig jord genom frivilliga avtal, och att endast i nödfall expropriationsmöjligheten bör tillgripas. Därför, säger statsrådet, vill han inte uppmuntra särskilt till användning av detta expropriationsinstitut genom att stifta ett ur kostnadssynpunkt mera förmånligt institut. Han erkänner alltså, att han inte är någon särskild vän av detta institut, utan han vill tvärtom, att det inte skall vara så bekvämt att få expropriation av mark, och han opponerar sig endast för såvitt de kostnader, som den exproprierande tillskyndas, bliva oskäligen.

När jag sett på den expropriationsrätt, som genom detta lagförslag skulle lämnas, har jag kommit på den tanken, att praktiskt taget varje människa måste säga sig, att den rätt, som här bjudes, i stort sett är av ganska ringa praktiskt värde, och jag kan inte erinra mig, att det, då det gällt expropriation, har förekommit något liknande annat än beträffande den nya ägofredslag, som vi i år antagit. I den lagen var det nämligen i § 19 tal om, att den, som hade rätt till bete på grund av sedvänja, skulle ha rätt att vid betesreglering få något bete utbrutet. Men då uppställdes det en sådan mängd villkor för att vederbörande skulle kunna få något bete utbrutet, att man kan säga, att det är hart när omöjligt för någon att få den rätten. Hela förslaget höll förresten på att stjälpas, därför att det var expropriation med i spelet. Detta var nämligen en form av expropriation. Socialdemokraterna höllo på den saken, och de borgerliga höllo på att det absolut inte fick vara någon expropriation. Det var inte tal om att granska, huruvida avsikten med förslaget var, att expropriation skulle förekomma endast såsom en nödfallsutväg. Men då var det, som bekant, en förutseende man, tillhörande herr Tamms eget parti, som sade: »Tag det i alla fall, det betyder ingenting!» — Lagen blev antagen! Det står nu i lagen, och dess tillämpning kommer sannolikt att bli mycket lätt.

Man kunde nu tänka sig, att utskottsmajoriteten kunde ha sagt något liknande beträffande det nu ifrågavarande expropriationsinstitutet. Den kunde ha sagt: »Detta expropriationsinstitut kan inte göra någon skada, det kan inte medföra några vittgående konsekvenser.» Men utskottsmajoriteten säger i stället, sedan den åberopat några tidigare anförda skäl, följande: »Dessutom torde för de mestadels mindre bemedlade egnahemsköparna oöverkomliga svårigheter förefinnas att kunna vid expropriation åstadkomma det för köpeskillningens nedsättande erforderliga penningbeloppet, emedan fastigheten vid tidpunkten för nedsättningen icke kan av köparen belånas.» Vad är det som herrarna i utskottsmajoriteten äro rädda för? Egnahemsköparen kan icke betala, säga herrarna, han kan inte sätta ned den erforderliga expropriationsskillningen, men likväl vilja herrarna ha avslag på det föreslagna expropriationsinstitutet! Jag förstår inte, varför herrarna resa ett så oerhört starkt motstånd emot detta? Här är slagen en effektiv bom för: penningarna saknas, vederbörande kan inte få något lån, ty han är för fattig!

Nu är det ju så, att sociala jordutredningen har ansträngt sig för att undersöka tillgången på salubjuden jord, och de av herrarna, som tillhöra utskotts-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

majoriteten, ha också talat om, att det finns oändligt mycket sådan jord, ja att det rentav är överflöd på jord, som är till salu i ifrågavarande avseende. Ingen har nog heller betvivlat detta, men det är inte det, som är huvudsaken. Reservanterna inom sociala jordutredningen sade, att det må vara hänt, att allt detta är gott och väl, men en gång, när de föreslagna åtgärderna skola genomföras i det levande livet, kommer det i alla fall att visa sig, att det blir ganska svårt att anskaffa den för nybildning av arbetarsmåbruk behöfliga jorden, och alldeles säkert komma oskäligen jordpriser att i viss utsträckning förhindra tillkomsten därav. Jag får verkligen säga, att när jag nu tänker efter vad reservanterna i sociala jordutredningen den gången sade, så tycker jag, att detta tal låter alltför mänskligt för att det inte skulle vara sant. Vi utskottsreservanter anse det vara lämpligt och önskligt att få in denna expropriation såsom *ett led i ett system*. Det kan nämligen inte, såsom det här är föreslaget, användas annat än med synnerligen stora svårigheter, men systemet är inte så att säga fullgånget utan detta expropriationsförfarande.

Man kan kanske säga, att regeringens förslag inte är så farligt, eftersom det ju inte har något vidare praktiskt värde och vad skall det då tjäna till att antaga det? Ja, säg inte det! Det innebär i alla fall ett försök att komma fram; det är något faktiskt som man har att taga ställning till: man ser, hur frågan lagts upp och hur långt den sträcker sig, och man ser också, vad man bjuder från det håll, där man kräver expropriation. Och förresten: Vad skulle det tjäna till för regeringen att försöka komma med något mera vittgående förslag? Under många år har det rests ett intensivt motstånd emot expropriation för egnahems- och bostadsändamål. Det skulle helt enkelt ha varit alldeles otänkbart att komma med något längre gående förslag, när inte ens detta, efter vad man kan se, går igenom. Nu finns det ju emellertid, åtminstone inom det parti, jag tillhör, många, som tycka, att denna expropriation kunde ha sträckt sig mycket längre. Det anser t. ex. herr Lindhagen, som i sin motion har betydligt mera vittgående yrkanden än vad regeringen har, och det finns säkerligen en hel del av hans meningsfränder, som gärna skulle ha sett, att man gått längre. Men inte ens regeringens förslag, som är kringgärdat med så oerhört starka garantier mot missbruk, har utsikt att gå igenom, och när inte ens det går, är det inte mycket bevänt att försöka komma fram med något i det avseendet mera vittgående förslag.

Förslaget går måhända icke igenom — säkerligen icke. Men jag är visst inte ledsen, för att det går som det går denna gång, ty jag anser, att motståndet är alltför oresonligt. När man faller ett sådant till den grad med garantier omgärdat förslag som det nu förevarande, där svårigheterna att vinna expropriation resa sig skyhöga för den, som vill försöka det, menar jag, att det motstånd, som reses ifrån utskottsmajoritetens sida, inte verkar tillräckligt övertygande för att det skall kunna stå sig i längden. Det är för mycket. Det går för långt. Jag tror, att vi äro inne på en väg till bättre möjligheter och till större förståelse i det avseendet. Jag vill för övrigt säga, att jag läser dessa remissuttalanden, av vilka herr Tamm citerade en del, inte riktigt på samma sätt som han. I en hel del av dem såges det nästan mycket mer än jag vågat vänta skulle bli sagt.

Jag slutar emellertid mitt anförande följdriktigt, med hänsyn till den ställning som jag under många år intagit till denna sak, med att yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Andersson, Elof: Herr talman! Jag tillhör visserligen inte andra lagutskottet, men då jag tidigare sysslat något med de frågor, som här behandlas, skall jag ändå tillåta mig att säga några ord.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

Det har sagts till mig för några dagar sedan av en person, att det var egendomligt, att jag i sociala jordutredningen hade en uppfattning och i statens egnahemsstyrelse hade en annan. Det kan synas, som om detta påstående vore riktigt. Jag vill emellertid fästa kammarens uppmärksamhet på att i sociala jordutredningen, som jag har äran tillhöra, hade vi inte denna fråga till behandling; den ingick inte i vårt uppdrag. Vi ha haft en hel knippa sociala jordfrågor, som vi där diskuterat, men expropriationsfrågan har icke ingått i uppdraget. Som resultat av vårt arbete ha flera förslag framkommit, av vilka somliga redan äro av riksdagen bifallna.

1930 års riksdag avslog en motion, som gick ut på att expropriationsförfarande skulle användas, då det gällde styckning till egna hem, och 1931 och 1932 års riksdagar behandlade då väckta motioner på samma sätt. Följaktligen har inte något förslag från riksdagen kunnat i det avseendet komma till Kungl. Maj:t, och följaktligen ha vi inte heller kunnat få något sådant uppdrag i sociala jordutredningen, som föranletts av ett riksdagsbeslut.

Inom sociala jordutredningen väcktes frågan likväl på tal av de två socialdemokratiska ledamöterna, vilka till betänkandet avlätto ett särskilt yttrande i ämnet. Jag anförde, då frågan framfördes i utredningen att om det skulle visa sig, att det förelåg ett behov av en dylik lagstiftning på detta område, så vore jag beredd att stödja en sådan.

Sedan sociala jordutredningen avlämnat sitt betänkande till Kungl. Maj:t, igångsatte emellertid statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet inom departementet en utredning beträffande den nu föreliggande frågan. Denna utredning resulterade i en P. M., som utsändes till de olika myndigheterna för yttrande, och i statens egnahemsstyrelse var jag då i tillfälle att medverka vid behandlingen av denna P. M., vilken ju ligger till grund för den nu förevarande propositionen.

Min ärade vän herr Tamm ville särskilt framhålla att egnahemsstyrelsen har tillstyrkt detta förslag. Det ansåg herr Tamm vara mycket förvånansvärt, och han strök mycket kraftigt under detta »förvånansvärt». Ligger det i detta herr Tamms yttrande en förebräelse mot statens egnahemsstyrelse, för att styrelsen möjligen skulle ha slentrianmässigt behandlat detta ärende, så vill jag på det bestämdaste protestera mot herr Tamms yttrande. Jag försäkrar herr Tamm och även kammaren, att statens egnahemsstyrelse har mycket omsorgsfullt behandlat denna fråga. Menar herr Tamm, att statens egnahemsstyrelse skulle så lätt vilja taga på frågan, att den bara sade som så: »Det finns inte något behov av en sådan lagstiftning, det försäkra vi, och följaktligen avstyrka vi förslaget därom»? Skulle vi kunnat taga på vårt ansvar att behandla ett ärende på det sättet? Nej, vi fingo i stället försöka utforska och utfundera, i vilka avseenden en dylik lagstiftning skulle kunna antagas bli behöfvid särskilt med tanke på genomförandet av arbetarsmåbruksfrågan, en fråga, som riksdagen för övrigt för några dagar sedan tagit standpunkt till. Det gällde då för oss att försöka bedöma, om det överallt förefanns tillräckliga möjligheter för att få jord till dessa arbetarsmåbruk utan expropriation.

Nu ser det visserligen lovande ut här i utskottsutlåtandet, där det står talat om, hur mycket odlingsjord som finns i Norrland och att det finns tillräcklig jord att köpa i öppna marknaden. Det är alldeles riktigt, att det framgick vid den undersökning, som gjordes av sociala jordutredningen i samband med utredningens Norrlandsresa förra året, att det fanns jord i riklig mängd på sina håll och i mindre riklig mängd på andra och att endast vid ett par tillfällen framskyntade vissa önskemål om möjlighet till expropriation, i det man befarade, att det annars inte skulle gå att förverkliga den tilltänkta hembildningen. Emellertid vill jag fästa kammarens uppmärksamhet

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

på, att man har tänkt att förlägga dessa arbetarsmåbruk i närheten av odlad bygd. Man har således inte tänkt att kasta ut dem var som helst i obygderna, utan man vill lägga dem i närheten av samhällen, i närheten av vägar och skolor, såvitt möjligt är, så att de människor, som skola bo där, så att säga komma att känna sig hemmastadda redan från början. Då kan det hända, och så har statens egnahemsstyrelse resonerat, att svårigheter kunna uppstå för att skaffa den jord, som är lämplig. Människorna äro ju rätt lika överallt; det kan nog hända, att förvärvsbegäret vaknar och att man gärna vill ha så mycket som möjligt betalt för sina jordstycken. Det kan t. o. m. visa sig omöjligt att kunna förvärva lämpligt område för rimligt pris. Såsom herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet anført, kan det t. ex. föreligga det fallet, att man har att göra med en allmänning, där det finns flera delägare. Det går kanske inte att få alla delägare överens om att sälja de önskade jordbitarna, som måhända ligga på det enda för ändamålet lämpliga området och man kan då inte förvärva dessa jordbitar, eftersom alla delägare inte äro eniga. Det kan också vara så, vilket statens egnahemsstyrelse anför, att ett för nyodling lämpligt område kan vara uppstyckat mellan ett antal jordägare, varav några vilja avyttra sin lott, medan andra icke vilja det. Och man behöver kanske *hela* området om man skall kunna sätta igång med arbetarsmåbruk: för att dika, för att odla, för att rödja, planera och uppstycka. Men hela planen kommer att omintetgöras, om en eller annan av jordägarna opponerar sig och icke vill sälja sin lott. Inför dylika reflexioner har icke statens egnahemsstyrelsens majoritet kunnat avstyrka förslaget. Vi ha inte kunnat taga det på vårt ansvar, isynnerhet som en lag sådan som den nu debatterade, enligt vår mening ingalunda kan vara farlig ur äganderättssynpunkt.

Herr Linder har nyss redogjort för lagstiftningens innebörd. Jag skall inte gå in vidare på det ämnet. Lagen är, som herr Linder även antydde, försedd med så många säkerhetsanordningar och spärrhakar, att jag försäkrar, att en borgerlig regering inte skulle ha kunnat göra den bättre ur den synpunkt, som herr Tamm här särskilt varit känslig för. Jag kan icke se någon fara i att antaga denna lagstiftning. Det är inte meningen att gå någons rätt för när, och det kan hända, att lagen inte behöver komma till användning, utan att det kanske är nog med att den finns, för att den skall fullgöra vad den är avsedd till. Jag vill säga, att vi, som ha ett alldeles särskilt intresse för egnahemsrörelsen, räkna med, att dessa arbetarsmåbruk, som riksdagen fattat beslut om, skola bli till ovärderligt gagn framför allt för Norrlands arbetare. Dessa arbetarsmåbruk äro avsedda att vara ett hem och ett stöd för arbetarna i skogarna och vid flottlederna. Det vore att beklaga, om man skulle misslyckas på grund av jordägarnas obenägenhet att sälja jord till rimliga priser. Men om man inför denna expropriationslagstiftning, står man inte längre den risken, ty man är övertygad om, att företaget kan genomföras på ett lämpligt sätt. Om det inte kommit någon proposition i ämnet till denna riksdag, hade jag givetvis inte efterlyst någon sådan, ty ingen kan ju med bestämdhet påstå, att en sådan expropriationslag ännu behövs, men det *kan* antagas, att en sådan lagstiftning kan vara behöflig, och den kan i varje fall inte göra någon skada, om den finnes till.

Från dessa utgångspunkter, herr talman, anhåller jag att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman, mina herrar! Herr Tamm yttrade i början av sitt anförande, att det föreliggande kungl. förslaget utgör ett försök att införa ett expropriationsförfarande till förmån för ett enskilt och rent

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

privat intresse. Jag ber att få inlägga en gensaga emot denna argumentering. Enligt min uppfattning skall en expropriationslagstiftning endast användas för att tillgodose ett allmänt intresse, och jag hävdar den uppfattningen, att det här gäller att tillgodose ett allmänt intresse. Jag anser vidare, att det intresse, som det här gäller, inte företer annan natur än andra intressen som redan nu finnas upptagna i vår expropriationslagstiftning.

Det är nämligen inte så, att expropriationslagstiftningen har en sådan utformning, att endast statliga och kommunala ändamål skola tillgodoses, utan den avser även saker och ting, som närmast äro ett enskilt intresse men som i sin vidare räckvidd kanske äro ett allmänt intresse. Jag vill taga ett exempel.

Herr Tamm vet kanske liksom jag, att man kan få exproprieras mark för anläggandet av en linbana för ett företag av avsevärd nytta för orten. I första hand, herr Tamm, gäller det väl här det enskilda bolagets eller företagets intresse, i andra hand står de anställdas intresse och i tredje hand kommunens intresse av skatteobjektet. I fjärde hand kommer statens intresse av ökad företagaverksamhet. Jag frågar då: till vems förmån blir det föreliggande tillägget till expropriationslagstiftningen? Det är naturligtvis i första hand till förmån för de enskilda, som därigenom kunna få jordbrukslägenheter, men det är också ett starkt intresse för kommunerna att få till stånd dessa arbetarsmåbruk, och det ligger framför allt ett stort allmänt intresse i den politik, som statsmakterna under tillslutning ifrån alla meningsgruppers sida vill ha genomförd. Jag måste säga, att jag inte kan finna, att den utvidgning av expropriationslagstiftningen, som här föreslås, faller utom ramen av vad som hittills har gällt.

Herr Tamm sade visserligen, att det förslag, som här föreligger, är mycket försiktigt, men att en uppmjukning är farlig, ty man vet inte, vart den leder. Man kommer att gå allt längre och längre så småningom. Mot detta vill jag genmäla, att om det visar sig vara riktigt, såsom man ifrån utskottsmajoritetens sida förmenar, att denna lagstiftning inte skulle komma att få någon betydelse, blir det aldrig någon fortsättning på densamma. Men om erfarenheten visar, att en lagstiftning av detta slag är till nytta och är nödvändig, och att det ligger i det allmännas intresse, att en utvidgning sker, då är det inte med orätt så äger rum.

Herr Tamm talade om, att de flesta av de hörda myndigheterna hade avstyrkt förslaget, och det fann han vara rimligt. Den meningen får herr Tamm hysa — jag vill inte på något sätt protestera däremot. Jag tyckte dock, att det var litet egendomligt, då herr Tamm fann, att de avstyrkande yttrandena voro mycket kloka, men att det beträffande de tillstyrkande yttrandena, ehuru väl de voro få, var något fel med dem. Statens egnahemsstyrelse hade rört sig med ett uppkonstruerat fall, och lantmäteristyrelsen byggde på teoretisk grund, sade herr Tamm. Det, som var det mest talande, enligt herr Tamms mening, var yttrandet ifrån länsstyrelsen i Älvsborgs län. Om herr Tamm hade noggrant studerat detta ämne, skulle han ha funnit, att ordalagen i detta yttrande från länsstyrelsen i Älvsborgs län återfinnas i Sveriges skogsägareförbunds yttrande, och det är inte så underligt, eftersom landshövdingen i Älvsborgs län är ordförande i detta förbund. Detta är inte någon anmärkning ifrån min sida, men jag menar, att man måste låta varje yttrande tala för vad det är, och bedöma saken ifrån den utgångspunkt man har. Man får inte göra yttrandena ifrån myndigheten till några sakrosankta handlingar, som man inte får gå emot.

Personligen har jag den uppfattningen — och jag säger det i anknytning till det yttrande, som herr Tamm här har citerat — att expropriation för jordbruks-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

ändamål aldrig får vara ett självändamål. Jag är fullkomligt överens med utskottsmajoriteten om, att ifall det finns möjligheter att på frivillig väg och på skäligen villkor få den jord, som behövs för jordbruksnybildning, det icke erfordras någon expropriationslagstiftning, och då skall någon sådan icke tillgripas. Det är därför, som det förslag, vilket här föreligger, har fått den konstruktionen, att expropriationsförfarandet inte kan i onödan användas. Enligt mitt sätt att se är det inte rimligt, att en person, som önskar få ett jordbruk, skall kunna säga: »Precis den här jordbiten vill jag ha.» Nej, han får söka sig jord i marknaden likaväl som andra, och därför att han eventuellt skall ha statshjälp för att förvärva sig ett jordbruk, skall han inte ha något privilegium framför andra.

Jag förmenar, att det i nuvarande läge säkerligen icke finns någon anledning att tillämpa en expropriationslagstiftning för att skapa egnahem i vanlig bemärkelse. Det behovet kan man tillgodose på frivillighetens väg och till skäligen kostnader, alldeles såsom utskottet säger. Sådant är läget på jordmarknaden för närvarande. Hade det således bara gällt denna sak, skulle inte detta förslag ha kommit fram. Men nu finns det ett par områden i den statliga jordpolitiken, där läget är ett helt annat. Vi ha nämligen dessa arbetarsmåbruk, för vilka riksdagen nyligen enhälligt har gått in. Grundtanken i det systemet är, att varje kommun skall sörja för sina jordsökande, att kommunerna skola försöka bereda försörjning åt sina egna kommunmedlemmar. Och då ligger det i sakens natur, att jord skall ställas till förfogande just inom den kommun, som har hand om verksamheten. Det är då icke till någon glädje, att det kan vara rikligt med jord, som utbjudes frivilligt i angränsande socknar, eftersom jord måste anskaffas i den kommun det gäller. Sådana omständigheter kunna t. ex. föreligga som de herr Andersson i Fältenborg nyss har påpekat, att t. ex. den jord, som behöver tagas i anspråk, innehaves av någon, som helt enkelt på grund av motvilja, trots att han inte har någon väsentlig olägenhet av att avhända sig jord, inte vill sälja, eller det fall, som jag också i praktiken har stött på och som herr Andersson i Fältenborg också var inne på, nämligen att den jord som behövs, är samfälld egendom, där det inte går att komma till en frivillig överenskommelse. Jag kan angiva även ett tredje fall, som är mycket vanligt i Norrland, nämligen att den jord, som behöver tagas i anspråk, äges av ett bolag, som i och för sig inte har något emot att sälja jorden, men för vilket, på grund av att in-teckningar belasta jorden eller att jorden ligger såsom säkerhet för obligationslån, det praktiskt taget är omöjligt att åstadkomma en relaxering. Då är expropriationsförfarandet ett enkelt medel att erhålla den jord för detta ändamål, som det här gäller.

På samma sätt som i fråga om arbetarsmåbruk, förhåller det sig beträffande den s. k. tilläggskolonisationen. Vi veta alla, att det särskilt i Norrland finns en oerhörd mängd av jordbrukslägenheter, som äro så små, att innehavarna inte ens där kunna producera tillräckligt med jordbruksprodukter för det egna behovet. Samtidigt går ägaren själv arbetslös i dessa dagar. Han har kanske vuxna söner, som gå hemma och inte kunna få något arbete. Det har då framkommit en önskan och visat sig vara ett behov där uppe i Norrland, att sådana familjer skulle kunna få använda den arbetskraft, som de nu inte kunna få användning för till nyodlingsarbete för att utöka lägenheterna i den omfattningen, att man åtminstone skulle själv kunna försörja sig av jordbruksprodukter. Staten lämnar möjlighet till nyodlingsbidrag genom direkta anslag. Staten ger egnahemslån, som kallas för tilläggs-lån, för att möjliggöra denna tilläggskolonisation, men lägenheterna ligga i allmänhet intill sådan mark, som man inte vill frivilligt avstå ifrån. Jag har själv på många ställen i de norrländska länen stött på den företeelsen, att viljan att odla finnes — staten har

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

ställt ekonomiska möjligheter till förfogande — men jord står inte att uppbringa, och det har intet värde för dessa personer, som behöva tilläggsjord, om det i en annan del av socknen finns jord, som utbjudes frivilligt och till skäligen villkor. Jorden måste nämligen vara belägen i anslutning till den gamla lägenheten, för att något skall kunna åstadkommas.

Det är alltså inte på det sättet, att det föreliggande förslaget bygger på någon doktrin eller någon partipolitisk inriktning, utan det tar sikte på ett faktiskt föreliggande, praktiskt behov, som man inte kan komma ifrån och som jag själv har stött på. Därför menar jag, att det inte går an att, som herr Tamm gjorde, påstå, att detta instrument inte behöver tillgripas, därför att det inte skulle finnas något behov därav. Behovet finns, och instrumentet bör tillgripas, när det fått en sådan form som enligt detta förslag, så att det inte kan missbrukas.

Jag vill inte gå med på, att det ligger så till, som herr Linder här ville göra gällande, att lagen icke kan tillämpas. Herr Linder gick tydligen i sitt anförande ut från den uppfattningen, att det skall vara de enskilda personerna, som skola åstadkomma expropriationen och skaffa loss marken. Men som hela förslaget är konstruerat, ligger det så till, att det blir arbetarsmåbruksnämnden för arbetarsmåbruket och egnahemsnämnden för tilläggskolonisationen, som bli de agerande parterna. De skola göra utredningen, och de skola göra framställningen till Kungl. Maj:t. Därav följer, att instrumentet icke kommer att missbrukas och att jordägarens berättigade intresse icke kommer att trädas för nära. Man kommer icke att använda institutet i onödan, men där det behövs kommer det också att tillämpas.

Herr Tamm påstod, att det icke skulle vara en tillräcklig garanti, att det slutliga avgörandet ligger hos Kungl. Maj:t, utan att Kungl. Maj:t skulle bli så beroende av yttranden och andra ting, att det icke bleve någon stadga i det hela. Därpå vill jag blott av egen erfarenhet svara, att Kungl. Maj:t ju dock har hand om tillämpningen av åtskilliga jordlagar, t. ex. den s. k. bolagslagen, om rätt för bolag att köpa jord. Denna lag har tillämpats i många år av regeringar av mycket olika slag, och jag försäkrar, att det är en mycket fast och enhetlig praxis vid tillämpandet av densamma. Jag tror icke, att man kan räkna med att på annat sätt få en mera genomgående och fast tillämpning än som där förekommer, och jag är fullkomligt övertygad om, att det blir på samma sätt i detta fall, så att varje regering, vilken den än må vara, kommer att följa andan och bokstaven i förslaget och att det kommer att bliva en sådan praxis, att det icke i onödan blir någon expropriation, men att en sådan tillgripes, där den behöves.

Jag hemställer, herr talman, att kammaren ville bifalla den kungl. propositionen.

Herr Tamm: Herr Linder började sitt anförande med att uttala en undran, om inte han och jag rent av fått olika utlåtanden från utskottet. Jag har läst igenom paragraferna, sedan herr Linder uppträdde, och jag kan inte finna annat, än att olikheten i herr Linders och min uppfattning är beroende därpå, att herr Linder huvudsakligen sysslade med § 109, som rör sig om de rent formella detaljerna, medan jag i mitt anförande egentligen berörde de mera sakliga frågorna och synpunkterna.

Herr Linder gjorde sig ju mycken möda att här stapla upp de oerhörda svårigheter som skulle föreligga för att nå fram till ett expropriationsförfarande. Han talade rent av om, vilken »lidandets väg» den stackars sökanden måste gå för att nå fram till sitt mål. De former, som här skola tillämpas, äro väl emellertid i stort sett ungefär samma som de, vilka tillämpas vid expro-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

priation i de fall, där sådan nu kan förekomma, och jag tror verkligen icke, att det skall vålla så stora svårigheter att få den sidan av saken ordnad. Under alla förhållanden torde de icke vara tillnärmelsevis så stora, som herr Linder ville framställa dem.

Herr Linder yttrade också, att jag hade velat så att säga stryka under och förstora riskerna, men att jag velat i viss mån förminska värdet av fördelarna. Det var då närmast fråga om bestämmelsen att för expropriationsrätt kräves att »särskild svårighet» skall föreligga för att genom underhandsavtal förvärva marken. Ja, herr Linder, när föreligger en sådan »särskild svårighet»? Detta innebär väl dock något rätt godtyckligt. Om ägaren vill ha mer betalt än köparen vill ge, dock kanske ingalunda oskäligt, föreligger ju också »särskild svårighet». Jag tror, att trots de rätt stora skyddsåtgärder, som ligga inom förslagets ram, resultatet i praktiken icke kommer att leda till annat, än vad jag förut gav uttryck åt, nämligen till ett rätt godtyckligt förfarande.

Herr Linder riktade vidare ett angrepp mot egnahemsnämnderna och yttrade, att det ju är självklart, att de icke skola ha samma intresse för denna sak och att de avstyrkt förslaget, därför att de ju inte behöva se på den ekonomiska sidan av sin verksamhet. Jag tror icke, att herr Linder har något stöd för ett sådant uttalande i verkligheten, utan jag tror, att om herr Linder — jag vet inte, om det varit fallet — varit medlem av en egnahemsnämnd, skulle han liksom var och en annan, som varit det, snart tagas ur en sådan villfarelse, som att egnahemsnämnderna underlåta att taga hänsyn till den ekonomiska sidan av sin verksamhet.

Herr Linder förmenade, att motståndet mot expropriationen i stort sett för de borgerliga partierna vore en ren prestigefråga. I viss mån kan detta sägas vara riktigt, men jag vill alldeles bestämt tillbakavisa den tanke, som där låg bakom, eller att vi så att säga skulle låsa oss fast vid en prestigefråga med åsidosättande av vad vi ansåge vara ett verkligt socialt intresse. Det är ett fullständigt misstag. Vi ha ställt oss avvisande mot den kungl. propositionen, därför att vi äro bestämt övertygade, trots vad herr statsrådet nyss uttalade, även på grund av alla de utlåtanden, som vi fått från myndigheterna, om att något direkt behov av den föreslagna lagen icke nu föreligger. Jag är övertygad därom, att litet var av dem här, som i övrigt dela min uppfattning och som ha åtminstone ett någorlunda utvecklat socialt intresse inom bords, skola, om det verkligen i den praktiska utövningen av den verksamhet, som det nu närmast rör sig om, skulle komma att visa sig föreligga vissa behov, vara villiga att tillgodose dessa, även om det skulle gälla ett expropriationsförfarande. Men då något sådant behov hittills icke yppat sig, förefaller det ju rätt onödigt att just nu godtaga den framlagda kungl. propositionen i saken.

Herr statsrådet framhöll i detta sammanhang, att expropriationen även skulle avse utvidgning av ofullständiga jordbruk, och han ville bestämt hävda, att ett expropriationsförfarande där är av behovet påkallat. Jag vågar därpå svara, att herr statsrådet knappt torde kunna bevisa detta. Denna fråga är emellertid hänskjuten till den sociala jordutredningen, och där skall man under den närmaste tiden upptaga till omprövning, huruvida ett sådant behov och önskemål om komplettering av ofullständiga jordbruk verkligen föreligger i någon större utsträckning och i vilken mån det kan vara möjligt att tillgodose detsamma på frivillighetens väg. Jag tror därför, att det skulle vara skäl att åtminstone invänta såväl arbetaresmåbrukens realiserande i praktiken som ock den utredning, som den sociala jordutredningen kommer att utföra, innan man bestämt gör gällande, att något dylikt behov föreligger. Jag och en del med mig liktänkande utgå från, att något sådant behov icke

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

är påvisbart eller i varje fall ännu icke har påvisats, och endast därför att det rent teoretiskt kan hävdas, att ett behov kan komma att uppstå, vilja vi icke gå med på ett från vår synpunkt osympatiskt ingrepp i den enskilda äganderätten genom expropriationsrättens utvidgande.

Herr statsrådets uttalande om, att jag såsom mitt skulle ha velat upptaga det yttrande, som kommit från länsstyrelsen i Älvsborgs län, beror på ett misstag. Jag ville bara därmed påvisa, hur olika grader av skärpa förelegat i avstyrkandena av Kungl. Maj:ts förslag.

Med anledning av herr Elof Anderssons anförande vill jag nämna, att jag kanske är den, som han åsyftade, då han talade om någon, som uttryckt sin förvåning över, att han i den sociala jordutredningen hävdade en synpunkt men en annan i egnahemsstyrelsen. Det är icke, som herr Elof Andersson sade, så, att frågan om expropriation blott i förbigående nämndes i den sociala jordutredningen, låt vara att vi givetvis icke på grund av vårt uppdrag hade någon rättighet att behandla den. Där förelåg en reservation, som utgick från precis samma linjer som dem, på vilka herr statsrådet sedan uppbyggt sin proposition, men till denna reservation anslöt sig icke herr Elof Andersson, utan han följde herr Westmans och min linje i denna fråga. När denna angelägenhet var före 1930 och riksdagen med anledning av den socialdemokratiska motionen fattade sitt beslut om utredning, förelågo vidare motioner i ungefär samma syfte som det nu föreliggande förslaget, men även vid det tillfället tog herr Elof Andersson bestämt avstånd ifrån expropriationsförfarandet. Det är därför jag anser det befogat, att man uttrycker sin förvåning över hans ändrade ståndpunkt. Herr Elof Andersson nämnde i sitt anförande endast vissa teoretiska möjligheter, som enligt egnahemsstyrelsens mening kunna uppstå, men han berörde icke med ett ord de principiella betänkligheter mot expropriation, som vi ju från borgerligt håll sedan långa tider hävdade. Det kan ju ifrågasättas, om det kan anses klokt och riktigt att på grund av de synpunkter, som egnahemsstyrelsen framfört, frångå vår principiella ståndpunkt, förrän ett verkligt behov blivit konstaterat. Man kan därför ha skäl att hysa en viss förvåning över egnahemsstyrelsens inställning.

Till sist vill jag endast understryka, vad jag förut sagt, att någon meningskiljaktighet beträffande önskvärdheten av hela den ifrågavarande verksamheten, det må gälla småbruk, egna hem eller de ofullständiga jordbrukens hävdande och utvidgande, icke förefinnes, utan vi, och icke minst jag, hysa den livliga förhoppningen, att allt detta skall gå lyckligt och väl. Men jag är även övertygad om, att det skall kunna ske och ske bättre enbart på frivillighetens väg. Jag ber ännu en gång att få hänvisa till mitt förra anförande, vari jag framhöll, att det är ytterst viktigt för hela denna sak, att man vinner allas medverkan. Vi hörde ju under vår resa i Norrland, hur stort intresset var och hur gärna man ville hjälpa småbrukarna. Det gällde icke blott att skaffa dem den plats, där de kunde bygga, utan det gäller också frågan, om billigt byggnadsvirke, bränsle, betesrätt och det gäller även att bereda dem arbetsmöjligheter. Om man genom ett hot om expropriationsförfarande bryter denna medverkan och goda vilja att vara med vid planens realiserande, skadar man uppenbarligen hela verksamheten mycket mer än man gagnar den genom en lag, som kanske icke behöver tillgripas, men som dock finnes på papperet.

Jag ber, herr talman, att fortfarande få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Tjällgren: Herr talman, mina herrar! Jag tror icke, att någon kan beskylla mig för att intaga en negativ ståndpunkt i fråga om jordlagstiftningen. Jag vill också erinra om, att jag någon gång här i kammaren till herr

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

Lindhagen uttalat några erkännssamma ord för vad han har verkat på ifråga-varande lagstiftningsområde, särskilt när det gällt att bevara den självägande jordbrukarklassen i Norrland. Det oaktat kan jag nu icke följa herr Lindhagen och hans medreservanter. Orsaken härtill är icke så mycket principiella betänkligheter utan, om jag så får uttrycka mig, mera reella skäl. Jag kan nämligen icke finna, att det är nödvändigt att vidtaga en lagändring eller genomföra en lagstiftning, som icke alls är av behovet påkallad, och genom min erfarenhet på ifrågavarande område, närmast från min verksamhet som ordförande i jordbrukskommissionen i mitt hemlän, har jag blivit övertygad om, att det icke alls är någon svårighet att skaffa jord. De flesta jordägare, såväl enskilda som bolag, vilja ju sälja jord till, som man måste medgiva, rimliga priser. Under sådana omständigheter kan jag icke finna det nödvändigt att utvidga rätten till expropriation.

I likhet med herr Tamm måste jag säga, att jag finner det något egendomligt, att statens egnahemsstyrelse ansett sig böra tillstyrka denna lagstiftning, ty statens egnahemsstyrelse torde dock ha sig väl bekant, vilka arealer jord som för närvarande stå till förfogande även för det ändamål, som här är i fråga.

Jag betvivlar icke och vill icke bestrida nyttan av de s. k. arbetarsmåbruket. Tvärtom tror jag, att de komma att vara till stor nytta, och vore jag övertygad om, att deras tillkomst skulle vara beroende av, om denna lagstiftning genomföres, skulle jag vara den förste att rösta för lagen.

Om jag sedan skulle något vidröra sakens principiella sida, måste jag ju erkänna, att jag för min del anser, att om begreppet äganderätt skall ha någon betydelse i detta land, få vi väl ändå akta oss för att gå längre i fråga om att tumma på äganderätten. Jag vill bara erinra om, att vi nu ha först och främst den allmänna expropriationslagen, sedan ensittarlagen, och för någon tid sedan fingo vi tvångsreglering av betesrätten. Jag tror, att om man fortsätter på den inslagna vägen, kunna vi lika gärna avstå från alltihop.

Herr Linder bemödade sig ju, såsom herr Tamm anmärkte, att på alla sätt visa, att lagen var i högsta grad av behovet påkallad. Han framhöll flera gånger, att lagen var så utformad, att den icke alls kunde vara skadlig eller farlig. Det må vara hur som helst med den saken, men när det icke kunnat påvisas, att lagen är av behovet påkallad, tycker jag, att den omständigheten bör vara avgörande, när man tar ställning till densamma.

Jag vill sluta med att säga, att skulle det om någon tid visa sig erforderligt för att kunna få till stånd arbetarsmåbruk, att denna lagstiftning införes, skall jag vara den förste, som röstar för lagen. Men så länge jag har den uppfattningen, att det icke för det ändamålet är nödvändigt att genomföra lagen, måste jag rösta mot den kungl. propositionen, och på denna grund ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Larsson, Johan August: Herr talman! Då jag anslutit mig till utskottets betänkande, har det icke varit av rädsla för det kungl. förslaget, ty jag har sett, vilka skyddsanordningar som vidtagits. Jag vet alltför väl, att samhället som sådant vid vissa tillfällen måste ha en expropriationslag att tillgripa. När det t. ex. är fråga om att framdraga en järnväg, måste det allmänna gent emot den enskilde ha detta institut till sitt förfogande. Vid framdragande av vägar, elektriska ledningar o. s. v. är det på samma sätt. Detta gäller, när samhället står mot den enskilde. Men när ett enskilt intresse står mot ett annat enskilt intresse, har jag den uppfattningen, att den ene enskilde icke kan med lagens hjälp få lägga vantarna på vad den andre enskilde äger. Det skulle den, som bleve utsatt därför, anse upprörande. Som man kan se

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

av sociala jordutredningens utlåtande, finns det ju för närvarande massor av jordbruk, som utbjudas till försäljning för tämligen låga priser, och att i ett sådant läge tillgripa en expropriationslagstiftning för att skaffa fram jord skulle man kanske ute i landet finna litet märkvärdigt.

Herr Linder talade om, att expropriation endast skulle komma att tillgripas i allra yttersta nödfall. Men om det är i allra yttersta nödfall, tar jag för givet, att den nödställde, som skall ha jord, icke har medel till sitt förfogande och icke kan lösa ut jorden på det sätt, som förutsättes i lagen. Jag tror därför icke, att lagen kan få någon vidare tillämpning, och på grund därav har jag ställt mig på utskottets sida. När så mycket jord utbjudes till låga priser, tror jag icke, att man har anledning att rubba på den nuvarande lagstiftningen. Det kan ju hända, att lagen i framtiden kan komma att behövas.

Herr Linder yttrade, att den nuvarande riksdagsuppsättningen icke skulle vara mäktig att lösa denna fråga. Jo, herr Linder, jag är övertygad om, att därest ett behov föreligger, kommer säkerligen den nuvarande uppsättningen i riksdagen att behjorta denna fråga och lösa den. Men för närvarande anser jag icke tiden vara kommen för att tillgripa sådana åtgärder, och därför har jag anslutit mig till utskottets hemställan, till vilket jag yrkar bifall.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skall börja med att tala om den där myckna tillgången på jord. Man får här skilja på färdiga jordbruk och odlingsmark. Av färdiga jordbruk, som råkat på obestånd, finnas oändligt många till salu, påstår man. Men den där »massan», som sociala jordutredningen fått uppgift om genom att fråga på olika håll och be om anbud, inskränker sig till något mer än 200 egendomar, och »flera» av dem lämna sig icke för styckning. Det är inte alls något lysande resultat, men det är nog på det sättet, att det säljes en del individuella gårdar, därför att de råkat på obestånd eller av annan anledning, och det är den stora jordtillgången. Men här är det ju fråga om kolonisation, således att skaffa fram den odlingsbara jorden. Betydelsen därav visas ju av att det igångsatts av regeringen genom olika kommissioner stora utredningar om tillgången på oodlad jord i landet. Är den oodlade jorden till salu på samma sätt som de färdiga jordbruken, stora och små? Jag frågar den siste talaren: är det på det sättet, att om man kommer och vill ha oodlad jord från en egendom, får man till svar: »Ja, det får ni.» Nej, man kan inte peka på annat än de där egendomarna, som i sin helhet äro till salu, alltså färdiga jordbruk men ingenting annat.

Här gäller det nu expropriation även för att komplettera ofullständiga jordbruk. Det finns ju en mängd sådana i Norrland, och varför? Jo, 1896 års ägostyckningslag tillät fri ägostyckning, och på grund därav avstyckades en mängd sådana här gamla bondejordbruk med bara inägorna utan något tillbehör. Den skogsmark, som sedan bolagen fingo, skänktes en gång för att utvidga dessa jordbruk. Antag, att man kommer till bolagen runt omkring och säger: »Var god och släpp till denna oodlade mark — där det visserligen växer eller kan växa bra skog — så att vi få komplettera vårt jordbruk och kanske också få någon husbehovsskog, som vi nu sakna!» Komma då bolagen alla att säga: »Ja, ni få det så gärna, ni kunna ta den ögonblickligen och på den plats, som är lämplig för er.» Jag frågar den siste talaren, om det förhåller sig så.

Vad gäller det? Jo, all denna jord skall tilhandahållas på rätt plats, i rättan tid, i erforderligt omfång, till riktig beskaffenhet och till rimligt pris, just för att tillfredsställa de otaliga individuella behov, som kunna göra sig

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

gällande. Ingen kan påstå, att det är bevisat, att det finnes erforderlig tillgång till sådan jord. Det finns någonting, som heter sakens natur, och det är den allra bästa bevisningen för, att jord icke står färdig och till hands.

Det är klart, att det måste vara kontroll på användningen. Det skrämmes här med, att vem som helst skulle få göra anspråk på att lägga sig till med jordpossessioner. Det kan inte gå till på det sättet, utan det är det allmänna, som skall ordna detta och gallra sökandena. Så går det till i egnehemsrörelsen, och så skall det också gå till här. När man vill ha odlingsmark för att utvidga ofullständiga jordbruk eller för att på odlingsmark skapa nya självständiga jordbruk, blir det lika svårt i många fall. Det ligger i sakens natur. Hur ofta får man inte höra, när man frågar bolag, om de äro villiga att avstå skogsmark, att de svara nej. Det kan man förstå, men därför behövs det ju en sådan här lagstiftning bakom. Det förstodo norrlandskommitténs konservativa medlemmar redan 1904, och de åberopade, att det allmänna behov, som kan föranleda expropriation, i engelsk, irländsk och skotsk lagstiftning redan på den tiden utsträckts just till sådana här allmänna ändamål. De förklarade, att utvecklingen i övriga länder och även i Sverige komme att gå åt samma håll, och därför gingo de som föregångsmän redan 1904 in för en sådan expropriationslag. De anmärkte då också, att den nästan aldrig skulle behöva användas. Det visar erfarenheterna från de anglosaxiska länderna, och så kommer det också att ske i Sverige. Bara den omständigheten, att det finns till, ger åt statens och kommunernas underhandlare en helt annan kraft att åstadkomma frivilliga uppgörelser, än som annars kan komma i fråga. Folket kommer sålunda att ha behov av denna sak, eftersom man frågar efter den och eftersom staten gör så många utredningar för att se, var odlingsmarken finns. Odlingsmarken går inte i marknaden, den är inte till salu någonsans i stort sett.

Så talades här om »hörda myndigheter». Det var herr Tamm, som särskilt räknade upp alla dem, som avstyrkt. Hur många gånger skall jag behöva stå här och tala om för herrarna, att just samma myndigheter alltid ha avstyrkt sådana här sociala jordingripanden. Det allra största var ju förbudet att köpa bondehemman, och det var ännu mycket större och mera vittgående än detta, i synnerhet på den tiden. De flesta avstyrkte, och framför allt hushållningssällskapen, som man drar fram med, ty de äro ju representanter för den tekniska jordbruksvården och därför sammansatta av politiskt konservativt inriktade medmänniskor. Därför tycker jag, att det är helt naturligt, att de ha avstyrkt. Men inte kan man väl åberopa detta och säga, att det visar, att det folk, som det här är fråga om, inte behöver en expropriationslagstiftning bakom sig till skydd för sina otillfredsställda intressen, därför att det är en befolkning av ämbetsmannamyndigheter, som är industrialiserad i vår tid och hänger ihop med de stora industriella intressena i dag, likaväl som de år 1904 och under mellantiden alltid satt sig emot detta. Det var sannerligen inte många »vederbörande myndigheter», som voro för, förbudslagen, och ändå gick det, herr Tamm! Jag tycker, att herr Tamm borde höra på det här, men det gör han inte.

Så har det sagts, att mina förslag skulle vara mera vittgående. Det är ju knappast fallet. Jag har bara utökat expropriationsrätten med det bortglömda kravet om frilösning av arrendejordbruk, varigenom arrendatorn skulle bli en fri man och få större intresse för sitt jordbruk. Det kan hända, att vidrigheter för ögonblicket resa sig mot att tillgodose en sådan angelägenhet. Det är dock bra att ha en sådan lagstiftning till hands för de fall, som kunna komma i fråga. Den kommer ju inte att användas, förrän den behövs, men just

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

denna fruktan för lagstiftningen visar, att herrarna äro rädda för, att den behövs och kommer att stödja det allmännas ingripande på sätt, som är avsett, om behov skulle yppa sig.

Den andra olikheten i mitt förslag är den, att jag lagt det på en helt annan grund. Jag har inte underordnat det under den allmänna expropriationslagen. Den senare går ut över alla ägor och det är väl också därför, som bönderna, som inte böra drabbas, då de behöva sina hemman för sina barn, äro rädda för denna lag. Den expropriationslagstiftning, som jordkommissionen gick in för, utformades ju i nära anslutning till ensittarlagen men med bestämmelser också om, vilka fastigheter som skulle vara pliktiga att efter prövning och mot ersättning avstå jord.

Nu sade herr Linder, att det inte fanns någon expropriation föreslagen förut utan först nu. Norrlandskommittén och Norrlandsundersökningen förordade ju expropriation och jordkommissionens lagstiftning är den enda, som inlåter sig på att i detalj utarbeta förslag, hur en sådan lagstiftning med tillgodoseende och skyddande av alla behöriga intressen skulle inrättas. Detta visas även i den motion, som är väckt vid denna riksdag och som innehåller avtryck av ett av dessa förslag, som herrarna kunnat titta på — men det ha ni antagligen inte gjort, och nu är det för sent, ty i dag skola vi avgöra denna sak. Detta förslag av Norrlandskommitténs majoritet på åtta personer innehåller ock att kommunerna skulle primärt taga om hand den första omorganisationen genom jordbrukskommittéer i kommunerna och sedan jordbrukskommissioner i länen. För skogsvården har man ju inrättat en likadan organisation. När det däremot föreslås att göra en sådan organisation även för att tillgodose jordens odlande och möjligheten att bygga sig ett eget hem o. s. v., då duger det inte, utan då är man bara rädd för, att det skall bli någonting av. Herr Tjällgren är rädd för, att den allmänna expropriationslagen skall gå ut över bondeklassen, men det är ju i alla fall meningen, att den skall vara riktad mot jordmonopolet. Men den utgångspunkten går ni inte ut ifrån, utan alldeles som Frans Kempe och nu herr Tamm säga ni: »Det är ju privat egendom, inte kan man lägga handen på den annat än i allra största nödfall.»

Bland de hörda myndigheterna förekomma också representanter för arbetarorganisationer samt flottnings- och skogsarbetare. På grund av sin erfarenhet säga de, att här behövs expropriationslagar. Om herrarna räkna efter, hur många som här stå bakom, är det oerhört mycket fler än »vederbörande myndigheter», fastän man genom att räkna utlåtandena får ett större antal på den senare sidan. Jag har också vandrat genom Norrlands skogar och bygder och varit inne i otaliga hem och hört folket tala. Hur ofta ha de icke sagt: »Här ligger en så utomordentlig odlingsmark. Vi ha försökt och tigt bolaget om att få den upplåten, men ha ständigt fått nej.» Det tror jag ligger i sakens natur, att det skall vara på det sättet, ty bolagen vilja hellre behålla denna odlingsmark, för att det skall växa skog på den. Det veta väl herrarna allesammans, att det förhåller sig på det sättet. Och så spelar man ut mot denna självklara och kända sak, att det finns så många färdiga jordbruk, som säljas, därför att deras innehavare behöva sälja. Det har inte det ringaste med denna sak att skaffa. Det är att totalt förblanda begreppen och att under obehöriga etiketter skymma bort, var saken verkligt befinner sig.

Men jag är tacksam för, att herr Tamm i början omnämnde, att man skulle akta sig för s. k. uppmjukningar av lagförslaget, ty herr Örne hade sagt, att då vet man aldrig, vart det bär hän. Men herr Tamms motion, som be-

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)
handlades av lagutskottet i går, bygger bara på uppmjukningar av förbuds-lagen.

Linders innehållsförteckning över propositionens många försiktigheter, som nästan vilja göra den obehörlig, är ju blott ett bevis för att jordkommissionens förslag är det enda som på sistone allvarligt skärskådat denna fråga.

Herr Linder: Herr talman! För att det inte skall vara någon dissonans mellan mig och jordbruksministern, vill jag säga, att jag i mitt uttalande i frågan om expropriation har stött mig på Kungl. Maj:ts proposition på sid. 19, där det heter, att ansökning om expropriationsrätt ovillkorligen måste gå igenom vederbörande låneförmedlande organ. Vidare står det i propositionen: »Detta innebär emellertid icke att ifrågavarande organ blir att anse såsom den exproprierande i lagens mening. — — — Där expropriationen sker för enskild persons räkning blir alltså denne — och icke det låneförmedlande organet — ansvarig för gäldande av expropriationsersättning och kostnader.»

Vad herr Tamms sista anförande beträffar, har jag inte den ringaste anledning att efter det bemötande, som han däri riktade mot mig, på något sätt återtaga vad jag förut har sagt; men vad herr Tjällgren beträffar, är jag glad, att möta honom här i dag. Vi hade ju en démêlé med varandra, då det gällde betesregleringen. Då var herr Tjällgren också så utomordentligt rädd för detta så särdeles anspråkslösa förfarande.

Herr Tjällgren yttrade: Hur går det med äganderätten här i landet? Ja, huru går det, herr Tjällgren! Här är det en massa småfolk, som lyckats få frilösa sin jord enligt ensittarlagen, en hel del människor, som suttit med ett obetydligt hus någonstans och löst detta till sig, och så ha vi nyss fått den välsignade betesregleringen, där återigen jordägaren blivit kalfatrad, och nu komma socialdemokraterna med detta förslag till expropriation. Då, menar herr Tjällgren, kunna vi kasta yxan i sjön; vi få ju inte till slut behålla rocken på kroppen. Jag tror emellertid, att detta resonemang är alltför orimligt, för att det i längden skall kunna vinna någon tilltro, även om herr Tjällgren har majoriteten med sig i dag.

Till slut har jag endast ett litet ord till herr Larsson i Brålanda. Denne talare sade, att jag hade sagt, att detta expropriationsförfarande endast skall användas i yttersta nödfall. »Ja, det kan väl hända», sade herr Larsson, »men då har väl vederbörande inga pengar, när han skall lösa, och då kunna vi lika gärna avslå det hela.» Det är ett utomordentligt vackert resonemang, som jag lyckönskar till i fortsättningen.

Jag ber att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på den under behandling varande punkten förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle bifalla Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; samt 3:o), av herr *Lindhagen*, att Kungl. Maj:ts framställning skulle bifallas med de tillägg och ändringar, som innehölls under punkten A i motionerna I: 323 och II: 520.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Om vissa ändringar i lagen om expropriation. (Forts.)

Herr *Norman* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 32 punkten a), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herrar *Lindhagen* och *Norman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 48;

Nej — 33.

Herr talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertogs av herr förste vice talmannen.

Punkterna b)—d).

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna e)—h).

Herr *Lindhagen*: Då det förslag, som innefattas i min reservation, öfvensstämmar med jordkommissionens förslag, och enligt min uppfattning och erfarenhet är det enda, som ordnar denna fråga på ett för det allmänna och bägge kontrahenterna fullt betryggande och uttömmande sätt samt på samma gång ger den svage den hjälp han behöver för att komma åt en flik av sitt fädernesland, kan jag inte undgå att åtminstone yrka bifall till jordkommissionens och mitt sålunda framställda förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att därunder endast yrkats, av herr *Lindhagen*, att kammararen skulle med avslag å utskottets hemställanden i nu ifrågavarande punkter bifalla punkterna B och C i den av honom vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner, först på bifall till utskottets hemställanden samt vidare enligt herr *Lindhagens* yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Ang. statlig
exportkredit-
garanti.

Föredrogs ånyo särskilda utskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statlig exportkreditgaranti jämte två i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 245 framlagda förslag,

a) medgiva, att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 17 mars 1933 anförts och med iakttagande av de synpunkter, vilka av utskottet i det föregående framhållits, samt enligt de närmare bestämmelser, som kunde bli av Kungl. Maj:t meddelade, svenska staten finge under tiden till och med utgången av budgetåret 1933/1934 till belopp av högst 75 miljoner kronor iklädas betalningsansvar för exportkrediter för till utlandet levererade inhemska alster av industri, jordbruk och fiske,

b) medgiva, att av nyssberörda belopp av 75 miljoner kronor högst 6 miljoner kronor finge tagas i anspråk för finansiering av export av inhemska alster av jordbruk och fiske i enlighet med de särskilda riktlinjer, vilka av utskottet i det föregående härutinnan angivits,

c) besluta, att de premier, som enligt vad förut anförts borde erläggas, skulle överföras till en av riksgäldskontoret förvaltd fond, från vilken skulle täckas såväl de förluster, som kunde uppkomma å ifrågavarande verksamhet, som ock administrationskostnader för det organ, som jämlikt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande kunde komma att inrättas för verksamhetens handhavande,

d) besluta, att fullmäktige i riksgäldskontoret skulle, i den mån omförmälda fond icke därtill försloge, förskottera medel för bestridande av utgifterna för statens ifrågavarande verksamhet;

II. att motionerna II: 139 och II: 140 av herr Kilbom m. fl., i den mån de icke kunde anses besvarade med vad utskottet under I. hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I motionen II: 139 hade hemställts, att riksdagen måtte bemyndiga regeringen att för exportkredit till Sovjet-Unionen och andra köpare, som kunde lämna betryggande garantier för betalning, av i Sverige tillverkade industriprodukter teckna statens garanti intill ett belopp av 80 miljoner kronor samt att bemyndiga regeringen att fastställa de närmare villkoren och formerna för garantin i fråga.

I motionen II: 140 hade hemställts, att riksdagen måtte bemyndiga regeringen att för exportkredit till Sovjet-Unionen och andra köpare, som kunde lämna betryggande garantier för betalning, av i Sverige frambringade lantbruksprodukter teckna statens garanti intill ett belopp av 20 miljoner kronor samt att bemyndiga regeringen att fastställa de närmare villkoren och formerna för garantin i fråga.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Vad beträffar omfånget av garantin finner utskottet värdet av den ifrågasatta anordningen bli problematiskt, om ej — såsom jämväl departementschefen förutsatt — statens betalningsskyldighet skall kunna inträda icke blott när den, som erhållit krediten, på grund av obestånd underlåtit att fullgöra likvid, utan även vid utebliven betalning av sådana orsaker som allmänt moratorium i köparens land, valutaspärr och dylikt. Däremot anser utskottet, att de kursrisker, som uppstå vid kreditavtal, träffade i utländsk valuta, icke falla inom ramen av de riskmoment, som motivera ett statens ingripande av ifrågavarande slag, och att de följaktligen icke böra kunna täckas av statens garanti.»

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

Enligt en vid utlåtaget avgiven reservation hade herr Björnsson ansett, att utskottets utlåtande i angivna del bort hava följande lydelse:

»Vad beträffar — — — valutaspärr och dylikt. I likhet med fullmäktige i riksbanken håller utskottet före, att det måste anses principiellt riktigt, att statens garanti även bör kunna omfatta det riskmoment av allmän natur, som kursrisken utgör. De svårigheter, som kunna uppkomma för säljaren vid stora kursfluktuationer, äro av den allvarliga beskaffenhet, att ett förbud mot att garanti lämnas för kursförluster måste väsentligt minska värdet av den ifrågasatta statliga stödverksamheten. Givetvis bör å andra sidan vid framställnings prövande särskild hänsyn tagas till den ökade risk, som en garanti även i nu avsett hänseende innebär för staten.»

Herr Björnsson: Herr talman! Enhälligheten beträffande klämman i föreliggande utskottsutlåtande får inte tolkas som ett uttryck för en livlig entusiasm för detta förslag om att sätta i gång en exportkreditgarantiverksamhet från statens sida. Det förhåller sig väl fastmera så, att alla, som stå bakom detta utlåtande, göra detta under livligt beklagande av, att sådana åtgärder överhuvud taget skola vara nödvändiga. Det är de förvirrade förhållandena i handelspolitiskt avseende, som göra, att vissa för vårt land viktiga exportnäringar skulle nödgas stoppa, om inte möjlighet bereddes för dem att åtaga sig leveranser även i sådana fall, där kredit behöver tillgripas för längre tid, än som kan betraktas som normalt.

Utskottets förslag innebär avvikelse från Kungl. Maj:ts förslag i två hänseenden, då först beträffande anslagssumman. Man har inom utskottet enat sig om, att det i varje fall till en början kan vara tillräckligt att sätta maximum för beviljad garanti till 75 miljoner kronor. Då jag erinrar om detta, vill jag särskilt fästa uppmärksamheten på, att nästkommande års riksdag kan ha tillfälle att — om så skall visa sig behöfligt och lämpligt — redan på ett tidigt stadium av riksdagens verksamhet medge den ökning, som riksdagen då finner för gott.

Vidare har man — och därom tror jag, att fullkomlig enighet rått — ansett, att villkoren för kreditgarantien beträffande viss del av exportgarantien intill ett belopp av sex miljoner kronor böra kunna göras mera generösa än de av Kungl. Maj:t föreslagna. Detta belopp av sex miljoner kronor tänker man sig kunna ställa såsom garanti för viss jordbrukskredit.

Vad som ger mig anledning att nu yttra mig är sålunda icke någon önskan att yrka ändring i utskottets förslag, utan jag har endast velat säga ett par ord med anledning av den reservation, som jag bifogat utskottets utlåtande beträffande motiveringen.

Man har i utskottet givit uttryck för den meningen, att exportkreditgaranti framför allt kan vara motiverad i sådana fall, då ett svenskt exportföretag har att göra med kunder i ett annat land, som genom olika åtgärder omöjliggöra en normal betalning av dessa varor, alltså t. ex. genom sådana ingripanden som valutarestriktioner eller valutaspärr, och vidare i andra hand köparens insolvens, i synnerhet om denna kan anses vara föranledd av dylika allmänna, statliga åtgärder, som den enskilde köparen icke kan råda över.

Nu har jag menat, att det hade varit skäl att utsträcka möjligheterna för att lämna exportkreditgaranti till att omfatta även kursrisker, som uppstå i samband med en affärs likviderande. Att en sådan utvidgning är rimlig, inses kanske bäst, om man som ett tankeexperiment jämför två länder, som ekonomiskt sett äro tämligen jämställda, båda således med brist i den utländska betalningsbalansen. Det ena landet väljer metoden att behålla sin valuta for-

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

mellt uppe vid en viss paritet i jämförelse med andra valutor men sätter för att möjliggöra detta valutaspärr eller inför valutarestriktioner. Om en svensk säljare på grund av sådana åtgärder icke kan få betalt för sina fordringar utan lider förlust, överstigande 40 procent av fordringarna, skall han kunna få ut vad som återstår av exportgarantien. Men en säljare till det andra landet, som inte vidtager sådana valutarestriktioner utan i stället låter sin valuta falla, kan förlora hur mycket som helst, utan möjlighet att få denna sin förlust täckt. Det förefaller mig, som om detta vore brist på symmetri, och jag tror mig veta, att det finns åtskilliga svenska företag, som nödgas avstå från leveranser till kunder i främmande land, därför att de icke våga taga den förlustrisk, som ligger i valutafall.

Därför har jag, herr talman, ansett, att utskottets motivering borde på sid. 9 ha den formulering, som finnes återgiven i min reservation, till vilken jag ber att få yrka bifall.

I detta anförande instämde herr *Roos*.

Herr *Örne*: Herr talman, mina herrar! Redan av utskottsuttalandet framgår det, att man inom utskottet har känt stor tvekan beträffande insläendet på vägen att bevilja statlig garanti för export, och genom den föregående ärade talarens framställning syntes det mig ännu tydligare vara tillkännagivet, att denna tveksamhet var större, än som står utskrivet. Det är ju också en mycket vanskelig sak, som man tänker, att Sverige här skall ge sig in på. Statliga exportkrediter äro ett handelspolitiskt kampmedel — inte alltid men i många fall, det kan man inte komma ifrån — och när olika stater tillgripa detta medel, så blir ju totalresultatet ingalunda någon förbättring av utrikeshandeln utan snarare endast ett överflyttande av riskerna på det allmänna. Jag har för min del velat med detta mycket korta och anspråkslösa anförande ytterligare skarpt understryka de råd att iakttaga försiktighet, som äro givna i utskottsuttalandet.

Men jag vill också framhålla en annan omständighet. Det synes mig vara absolut nödvändigt, att statsgarantien för exporten beviljas endast till sådana länder, som uppenbarligen *vilja* men icke för tillfället *kunna* betala. Det går inte an att ge åt länder, som helt enkelt utav, jag skulle kanske våga ordet, fräckhet vägra att betala de varor, de köpa ifrån oss, ehuru de utmärkt väl kunna göra det, eftersom vi köpa mycket mera ifrån dem. Nu är det ju så, som herrarna veta, att vi lära ha ungefärligen en miljard kronor att fordra av Tyskland, d. v. s. mellan femte- och sjättedelen av Sveriges nationalinkomst för ett år. Denna enorma summa veta vi inte, hur det skall lyckas oss att driva in. Vi veta inte, om vi överhuvud taget få någonting eller om det går likadant, som det gjorde förra gången, då Sverige fick offra miljarder på att finansiera de inre tyska misstagen i handhavandet av landets ekonomiska väl.

Jag måste för min del djupt beklaga, att vårt land råkat så starkt binda sina ekonomiska intressen vid Tysklands, som har skett, men det är ju ingenting att nu göra åt saken annat än att — som jag är viss om, att regeringen gör av alla krafter — söka medel att få loss våra fordringar där. Men däremot bör det enligt min mening vara absolut otillåtet att exportera varor dit och ställa staten i garanti för likviderna. Något sådant får helt enkelt inte förekomma. Vi ha offrat tillräckligt mycket, vi ha satt in tillräckligt mycket i Tyskland för närvarande, och det skulle vara en dumhet utan like att ytterligare riskera svenska medel där. Vi köpa för åtskilligt över 100 miljoner mer om året från Tyskland, än vi sälja dit. Vi ha således att betala ett överskott av denna väldiga storlek, varje år till Tyskland. Det finns ingen som helst

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

svårighet för Tyskland att betala vad det köper av oss och erlägga alla de räntefordringar och amorteringar, vi skola ha därifrån, om Tyskland vill.

Jag har endast velat yttra detta vid det tillfälle, som nu föreligger, ty det skulle enligt min mening icke vara rätt handlat av Sveriges regering att ytterligare riskera svenska medel på den dåliga affär, som vanskötseln av Tysklands ekonomi har gjort handeln med Tyskland till.

Det finns ju också ett annat land, som herrarna känna till, som ligger litet mera österut. Vi ha inte lämnat, åtminstone inte på länge, några statliga garantier dit, men vi ha dock haft vissa affärsförbindelser, och de tyckas ha gått i lås. Däremot förefaller det av tidningsuppgifter — om man nu får tro på sådana — som om Tyskland skulle ha ett jättestort belopp inkruset i det landet, och dessa stora fordringar ha delvis uppkommit genom statlig exportkredit i Tyskland. Vi böra akta oss, så att vi inte råka i samma situation här. Skall man ge statlig exportkredit, så bör den ha den reella innebörden av ett statligt lån eller någon motsvarighet till detta åt sådana länder, som befinna sig i utveckling och med vilka vi ha utsikt att för framtiden få goda och lönande ömsidiga handelsförbindelser.

Jag har intet yrkande, herr talman!

Herr Trygger: Herr talman! För min del har jag den uppfattningen med avseende å affärer, att den, som tar vinsten, skall också stå risken. Särskilt när affären är mera äventyrlig, är detta av stor betydelse, ty det skärper vaksamheten hos den, som sköter om affären. Nu finns det ju ingen regel utan undantag, och jag kan tänka mig en situation, då ett särskilt exportkreditsystem skulle kunna vara lämpligt, men jag ifrågasätter, huruvida den nuvarande tiden är sådan. Riskerna äro alldeles oberäknliga, och den största risken enligt min uppfattning är den, att rättskänslan tycks vara oerhört avtrubbad över hela världen, och i spetsen för åtgärder, som kränka rätten, stå ofta staterna. Dessa kunna följaktligen inverka väsentligt på de handelsförbindelser, som man har med deras undersåtar, så att man vet rakt ingenting om huruvida en rätt, som man har fått, verkligen kommer att kunna realiseras.

Jag erkänner, att det förslag, utskottet här kommit fram med, är väsentligt bättre än det av Kungl. Maj:t framförda — det är min åsikt. De förändringar, utskottet gjort, ha gått i den rätta riktningen. Det är emellertid ett skäl, som gör att åtminstone jag icke kan ge min röst till utskottets förslag, och det är, att vi ha, såsom den siste ärade talaren påpekade, så stora belopp — så enorma summor kan jag verkligen säga, när det gäller ett land som Sverige — redan fastfrusna i utlandet. Man får väl ändå vara försiktig i en situation som den närvarande, då vi stå inför så stora utgifter t. ex. för att bekämpa arbetslöshetens följder, utgifter, som vi inte kunna betala med vad vi intjäna utan för vilkas erläggande vi måste offra vårt kapital. I en sådan situation är det väl alldeles påtagliga anledningar att icke skicka ännu mer penningar till utlandet, då man äventyrar att de kanske aldrig komma tillbaka.

För mig är således ett förslag sådant som detta i en situation sådan som den närvarande ytterst beklagligt. Och för övrigt tror jag icke mycket på, att ens de, som skola få stöd av den exportkreditgaranti, som kan komma i fråga, få någon så stor nytta utav densamma. Och om vi tänka på landet i dess helhet och att detta är en åtgärd bland de många för att råda bot på arbetslösheten, är det åtminstone min bestämda övertygelse, att penningarna skulle varit bättre använda, ifall vi låtit dem vara kvar hemma, än att giva ut dem till ett försök att med konstlade medel sätta i gång en export, som eljest icke skulle kunna komma till stånd.

Jag tror, att det även med avseende å handeln med utlandet är bäst att över-

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

låta avgörandet åt de enskilda, som inom de olika affärgrenarna fått den erforderliga erfarenheten och äga den erforderliga personalkännedomen och ortskännedomen. Det är bra mycket bättre än att sitta här och konstruera upp en exportkreditnämnd. Jag vet ju ej vad för folk som skall komma dit. Jag utgår ifrån, att det är mycket styvt folk, som skall sitta och avgöra, vilka utländska affärer som lämpligen böra göras, men jag tror verkligen, att man genom detta försämrar situationen för de affärsmän, som själva skulle kunna ta risken och göra affärer med utlandet, till förmån för sådana, som i själva verket varken ha den erfarenhet, den kännedom om förhållandena eller den ekonomiska bas, som fordras för att utan större förlust göra de riskabla affärer, som det här är fråga om.

Herr statsrådet **Ekman**: Herr förste vice talman! Jag kan mycket väl förstå den betänksamhet, som ifrån skilda håll yppas rörande Kungl. Maj:ts proposition om exportkreditgarantien, och de, som läst propositionen, torde märka, att Kungl. Maj:t själv har varit rätt så betänksam när propositionen på sin tid utformades. Anledningarna därtill äro flera. När emellertid Kungl. Maj:t beslutat sig för att framlägga denna proposition, så var det inte i första hand för att lindra arbetslösheten. Det var inte heller, som någon antydde här, för att öka statens utgifter, utan det var därför, att Kungl. Maj:t fann det önskvärt ur den svenska industriens synpunkter. Det pågår på marknader, där svensk industri tidigare avsatt sina produkter, en systematisk utestängning av desamma. Där vi förr sålde för miljoner om året, få vi nu en försäljning på något hundratusental, och i den proportionen står det i alla länderna. Vår industri ha vi kvar, och vår arbetarstam ha vi kvar, våra naturtillgångar ha vi också kvar, och vi måste söka vägar att bruka desamma.

Samtidigt som detta har skett för vår del, har det emellertid mellan stora industriländer och mindre stater uppstått en viss spänning, som vi i handelspolitiskt avseende kunna utnyttja. Det är många, som för närvarande inte vilja köpa en maskin av tyskt eller av engelskt ursprung men mycket gärna skulle köpa en av svenskt. Den svenska industrien har icke möjligheter, tryckt som den för närvarande är på alla sätt, att utan hjälp komma ut på dessa marknader. Det är stora kostnader för att få in sina märken på dessa marknader, som man icke tidigare är van att göra affärer på. Man har ingen större bekantskap med förhållandena. Man vet inte, om vad som i dag är rätt så påtagligt står sig i morgon o. s. v., och för att i någon mån göra industrien en tjänst i en brydsam situation och hjälpa den har denna proposition utformats. Exportkreditgarantien skall vara en hjälp för att bryta nya marknader, och den skall också vara en hjälp att bibehålla gamla, där för närvarande betalningsunderlaget om inte sviktar dock är rätt så otillförlitligt. Jag tror inte, att man ur några synpunkter kan begära, att det enskilda industriföretaget för att hålla i gång ensamt skall taga dessa risker. Det är sådana synpunkter, som i huvudsak varit de vägledande för Kungl. Maj:t, när propositionen har utformats.

Med hänsyn till de många okända faktorer, som man här har att göra med, och den så att säga obanade mark, som man skall försöka tukta för svenskt industriellt liv, så vill jag uttala min synnerliga tillfredsställelse med den förståelse, som särskilda utskottet i detta fall har visat för propositionen. Det är sant, att utskottet icke har beträffande summan sträckt sig så långt, som Kungl. Maj:t tänkt sig, men då jag icke har några argument, som så att säga bevisa behovet av den högre summa, Kungl. Maj:t har äskat, kan jag inte på något kraftigare sätt tala för densamma. En ändring däremot, som jag tycker är mera betänkelig i Kungl. Maj:ts förslag, är, att eventuella kursrisker

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

icke skulle kunna täckas av statens kreditgaranti. Jag önskar, herr förste vice talman, göra kammaren uppmärksam på det sakförhållandet, att dessa kreditgarantier kunna ju inte gå till sådana länder och sådana marknader, åtminstone inte i första hand, där svensk industri är inarbetad, där man vet, hur man skall få ut betalning, och där man som regel också får ut den. Kreditgarantien skall användas, som jag förut sagt, där osäkerheten är större och framför allt där kredittiderna bli längre och där alltså riskerna för kursförluster äro större än i vanliga fall. Det synes mig vara mycket starka skäl, som tala för, att man inte, när det gäller den delen av riskerna, skall låta den enskilde taga hela ansvaret. Har man varit med om en garanti för själva krediten och att garantien skall gälla för moratorier, insolvens o. s. v., då bör man inte heller draga undan den, i vad det gäller den eventuella kursrisken.

Ja, herr förste vice talman, med dessa ord har jag velat framhålla, att mycket starka skäl tala för detta handtag till svensk industri och att lika starka skäl tala för, att man beträffande eventuella kursrisker följer det förslag, Kungl. Maj:t framlagt.

Herr Stendahl: Herr förste vice talman! Om jag i trots av att jag till hela min läggning är emot sådana förslag som den kungl. propositionen, i alla fall kommer att vid en eventuell votering rösta för densamma, är det i huvudsak på grund av de skäl, som här nyligen framförts av statsrådet och chefen för handelsdepartementet. Men jag skulle därutöver be att få beröra två saker.

Herr statsrådet uttryckte sin ledsnad över, att kursförluster icke skulle kunna täckas genom assurans. Jag har inte samma rädsla på den punkten, och detta närmast därför, att om det är en svensk företagare, som vill exportera till främmande länder, och affären är förbunden med en kursrisk, som han inte vill taga, återstår alltid möjligheten, att han offererar i svenska kronor, och den svenska kronan får man anta, att han skall tro på. Någon assurans av den svenska kronan bör inte svenska staten ingå på. Vill utlänningen köpa på lång kredit och på villkor, som han inte annars kan få, och icke taga kursrisken, d. v. s. köpa i svensk valuta, få vi väl avstå från dylika affärer. Jag tror således, att den skärpning, utskottet här gjort, icke kan medföra några vådliga risker.

Det finns en skärpning till, som jag gärna skulle velat se, men som utskottet icke har vidtagit. Jag skall be att på detta sätt få framföra tanken till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet till eventuell prövning och bedömning, när de gäller att tillämpa den proposition, som nu antagligen kommer att bifallas av riksdagen. Det är nog mycket bra, att staten inte assurerar mer än 60 procent av fakturans belopp och under inga förhållanden någon del av företagarens vinstmöjlighet, men jag skulle vilja säga, att staten alltid, när en assurans beviljas, bör sörja för, att den svenska företagaren och säljaren alltid själv skall stå åtminstone någon självrisk och inte bara riskera vinsten, ty annars kan det, om man har med samvetslöst folk att göra, mycket lätt leda till, att den svenska företagaren hänsynslöst säljer och låter staten ta hela risken, och det värsta, som kan hända säljaren, är då, att han inte kan få någon vinst själv, men under tiden ha hans maskiner gått runt och hans verkstäder arbetat. Således förefaller det mig, att den största säkerhet, som den svenska staten kan och bör skaffa sig, är, att staten alltid ser till, att den svenske säljaren också alltid själv står åtminstone någon risk.

Herr Wohlin: Herr talman! Det är nog ingen i denna kammare, som icke delar de principiella betänkligheter, som framfördes från herr Tryggers

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

sida, och under normala förhållanden hade väl samtliga kammarens ledamöter ställt sig på den ståndpunkten, att en anordning av denna natur icke vore tillräddig. Att emellertid detta förslag framkommit och uti den omfattning som skett tillstyrkts av det särskilda utskottet, har, som alla veta, sin grund däri, att förhållandena icke på något sätt äro normala utan tvärtom utvecklats sig i en synnerligen beklaglig riktning, med vilken vi emellertid faktiskt ha att räkna. Den svenska exportindustrien har på grund av att den egentliga priskonkurrensen i stor omfattning i stället blivit en kreditkonkurrens på skilda håll i världen kommit att förlora viktiga marknader där den tidigare haft en inarbetad ställning och kommit att riskera att ytterligare förlora sådana marknader. Så gott som över hela världen finner man en i och för sig osund utveckling, innebärande att det ena landet efter det andra infört anordningar med statlig exportkredit eller statlig exportkreditgaranti, och om man i en sådan situation från vårt lands sida underlåter att handla, så kan man befara, att den svenska exportindustrien ytterligare kommer att utträngas på de områden i världen, om vilka jag här talar och på vilka jag här syftar. Det har inför det särskilda utskottets vederbörande delegation, som behandlat detta ämne, från en rad intresserade och framstående representanter för den svenska industrien med konkreta exempel klarlagts, att, om icke något i denna riktning blir åtgjort, mycket stora beställningar komma att förloras och mycket betydande avsättningsmarknader för viktiga svenska kvalitetsartiklar komma att gå förlorade och att, såsom utvecklingen har gått fram i främmande länder, föga annat återstår att göra än att inom vissa rimliga gränser förfara på samma sätt som våra konkurrenter.

Jag tror, att utskottet i sin motivering har sökt att ge ett så starkt uttryck som möjligt för sin kritiska inställning till hela denna anordning och sökt att understryka vikten av, att den institution, som kommer att förtros med handhavandet av denna rörelse, iakttaga den största försiktighet i sin verksamhet och äger förmåga att säga nej till en mängd krav, som säkerligen komma att uppställas, men som vid närmare prövning säkerligen icke böra bifallas. Utskottet har i sin motivering på åtskilliga punkter ytterligare skärpt och på andra ytterligare förtydligat de villkor, under vilka den statliga exportkreditgarantien skulle kunna lämnas ävensom hur den skall läggas, och ser man på det hela måste man nog erkänna, att utskottets motivering ger ett uttryck för en önskan från utskottets och, som jag hoppas, även från riksdagens sida, att Kungl. Maj:t och det organ, som Kungl. Maj:t kommer att tillsätta, med synnerlig varsamhet handha den verksamhet, varom nu är fråga.

Jag tillåter mig beträffande de speciella exportmarknader, som i en föregående ärad talares anförande berördes, allenast säga, att i fråga om det första landet, som han i expressiva ordalag uppehöll sig vid, så äger den delen av hans anförande knappast något sammanhang med den proposition, som nu är före. Med avseende å det andra landet, som han likaledes nämnde, vill jag för min del säga, att jag tror, att de kredittider, som från det landets sida åtminstone numera fordras, äro så långa, att den här föreslagna exportkreditgarantien, som nu är föremål för riksdagens behandling, kommer att få en ganska blygsam användning för exportaffärer på det landet. Där råda nämligen numera sådana förhållanden i fråga om de kredittider, som fordras, att jag tror, att det blir mera i undantagsfall, som den nu föreslagna anordningen får någon betydelse för svensk export till det landet.

Med avseende å den av herr Björnsson anförda reservationen, som i viss mån vunnit herr statsrådets gillande, vill jag erinra därom, att om man i utlåtandet skulle ha skrivit, att den statliga exportkreditgarantien jämväl skulle ha kunnat komma till användning för täckande av en del av de kursförluster, som expor-

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

tören kunde komma att lida, man därigenom hade gett sig ut på ett mycket vanskligt och enligt min mening ganska farligt område. Det är ju klart, att alla exportörer praktiskt taget ha att räkna med kursrisker, och såsom världens valutor för närvarande gestalta sig och troligen — om icke något mycket gynnsamt inträffar under den stora världskonferens, som nu om måndag skall börja sitt arbete — alltjämt åtminstone i stor omfattning komma att förhålla sig, så komma kursriskerna alltid att vara ett faktum att räkna med för de svenska exportörerna. Skulle man ställa i utsikt en statlig exportkreditgaranti för sådana risker, komme anspråk på sådan hjälp säkerligen att resas nästan av vem som helst, och var går gränsen för övrigt mellan normala kursrisker och sådana icke normala kursrisker, som jag förmodar reservanten närmast tänker på i sin reservation? Den gränsen är nästan omöjlig att uppdraga. Ytterligare tillkommer den synpunkten, att om staten skulle genom den nu föreslagna anordningen garantera en förlust på grund av kursvariationer, då borde ju staten också, ifall variationerna gå i sådan riktning, få sin beskärda andel av den vinst, som exportören därigenom gör sig, men det är ju ingen, som har ifrågasatt detta, och bara den jämförelsen torde väl visa, att det är ganska vanskligt att ge sig in på detta kapitel.

Att utskottet i likhet med Kungl. Maj:t medtagit sådana fall som valuta-spärr, moratorium m. m., har sin grund däruti, att ett mycket stort antal länder i världen redan infört dylika anordningar, vilkas innebörd och betydelse för den svenska exporten således redan, när exportkreditnämnden börjar sitt arbete, kunna åtminstone ganska väl överblickas och att, om man lämnat dessa fall av risker åsido, ett resultat säkerligen skulle ha uppnåtts, som hade blivit av ganska ringa värde för den svenska exporten. Detta är en sak. En annan sak återigen är att ge sig ut på det ständigt fluktuerande fältet av kursrisker, där man icke för närvarande kan se några möjligheter att uppdraga mera fixerade riktlinjer för nämndens verksamhet.

Jag får, herr förste vice talman, ännu en gång understryka, att det förslag, som här föreligger på kammarens bord, måste ses mot bakgrunden av den fullständigt abnorma situation, som för närvarande råder i världens ekonomiska liv. I väsentliga delar kan jag instämma i den kritik, som riktats och även vid detta tillfälle riktas mot åtgärder av denna natur, och jag hade säkerligen icke reflekterat på att tillstyrka en anordning av detta slag, om icke ställningen för en rad av våra exportindustrier varit så utomordentligt svår, som den är. Jag tänker härvid framför allt på en rad betydande handelsfronter på jordklotet, där Sveriges exportnärningar på grund av sina kvalitetstillverkningar och sitt goda namn och anseende ha framtidsmöjligheter icke endast genom att bibehålla vad som redan vunnits utan även genom att erövra åtskilligt mera under de år och de årtionden, som komma. Det är på dessa, öppna handelsfronter i världen, som vår exportindustris framtid väsentligen ligger i en tid, då de stora industrinationerna alltmera omgärda sig med skyddsåtgärder, och det är icke minst med tanke på våra exportindustriers ifrågavarande pionjärarbete vare sig det utföres av äldre svenska företag eller nya, t. ex. för exploaterande av nya svenska uppfinningar, som jag för min del biträtt det föreliggande betänkandet.

Jag ber emellertid som slutord att få ånyo uppprepa, vad jag nyss anfört, nämligen att det är av den allra största angelägenhet för herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet och för de personer, som av honom komma att utses till ledamöter i den nämnd, som skall handhava dessa frågor, att förfara med synnerlig stor försiktighet och att i de många fall, då framställningar om hjälp komma att göras, skilja bort det, som icke bör komma i åtanke, med ett ord att använda den föreslagna summan på sådant sätt att så små

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

förluster som möjligt uppkomma för statsverket genom den anordning, som nu ifrågasättes.

Jag yrkar alltså, herr förste vice talman, bifall till det särskilda utskottets förevarande betänkande.

I herr Wohllins yttrande instämde herrar *Sigfrid Hansson, Västberg, Hallin* och *Johan Larsson*.

Herr Hammarskjöld: Herr förste vice talman! Jag delar i mycket den uppfattning, åt vilken herr Trygger här givit uttryck. Med den blott ofullständiga kännedom, som jag nödvändigtvis måste ha om de skäl, som inom särskilda utskottet och dess delegation anförts, vågar jag emellertid icke på eget bevåg yrka avslag. Men jag anser mig kunna framhålla såsom min bestämda mening, att ett bifall till detta förslag förutsätter, att exportkreditgaranti beviljas väsentligen för att möjliggöra mötande av en abnorm konkurrens från andra länders sida och speciellt i sådana fall, då våra exportörer äro ställda i ogynnsamt läge till följd därav, att deras medtävlare i andra länder åtnjuta liknande förmåner som de, vilka här blivit för svenska exportörer ifrågasatta.

Jag har icke något yrkande.

Herr Björnsson: Herr talman! Herr Stendahl påstod nyss, att en exportör alltid kan skydda sig mot kursrisk på det sättet, att han träffar avtalet om sin försäljning eller sin leverans i svensk valuta, d. v. s. i kronor. Detta tror jag är ett påstående, som inte är generellt riktigt — jag vågar påstå knappast ens i allmänhet riktigt. Det torde däremot vara möjligt att vidhålla en väsentlig del av innebörden i påståendet om man säger, att det är möjligt för en svensk exportör att alltid träffa sitt avtal i en ledande valuta, såsom dollar, pund eller francs. Jag skulle kunna med konkreta exempel visa, att såvitt jag kan bedöma fullt legitima och ganska betydande uppdrag ha gått förlorade för svensk exportindustri därför, att avtal kunnat träffas endast i en sådan valuta, att vederbörande företag ansett sig med hänsyn till den långa kredittiden icke kunna stå den kursrisk, som därmed bleve förknippad.

Och därmed kommer jag in på vad herr Wohlin i detta sammanhang yttrade — i övrigt anser jag mig kunna instämma i allt väsentligt av vad han hade att säga. Han menade att om säljare, som skulle erbjudas garanti enligt det föreliggande förslaget, också skulle kunna garanteras mot kursrisker, så skulle man därmed komma in på mycket äventyrligare vägar än som här vore avsett. Jag vågar påstå, att om man kan till en mänskligt att döma fullt solvent köpare sälja en vara i låt oss säga pund eller dollar och om man kan räkna med att vederbörande skall fullfölja denna prestation, är det ett långt mindre äventyr att garantera en sådan affär i avseende på kursrisk än att lämna garanti för utebliven betalning från ett land, som måste införa valuta-restriktioner för att hindra valutan att falla kanske till noll.

Jag tror sålunda, att äventyrligheten alls icke är större då det gäller frågan att taga kursrisker än då det gäller att garantera krediter i ett land, där man har att räkna med valutaspärr eller någonting dylikt.

Vidare vill jag säga, att det inte finns någon anledning för staten att ställa sig som garant mot kursrisker då det gäller korta krediter. Det finns vid alla rimliga sådana affärer möjlighet för en exportör att skydda sig mot kursrisker. Det förhåller sig så, att t. ex. en del av de utländska valutor, som Sveriges riksbank håller sig med, i själva verket utgöres av växelvalutor, alltså valutor, som bli likvida först om en viss tid. Man kan sålunda hos riksban-

Ang. statlig exportkreditgaranti. (Forts.)

ken sälja en varuväxel, vilken är utställd i utländsk valuta, även om den är förfallen till betalning först senare, dock inom sex månader, om växeln i övrigt befinnes tillfredsställande. Att riksbanken inte kan gå längre betingas bland annat av det förhållandet, att det för riksbanken är förbjudet att syssla med förskrivningar på längre förfallotid än sex månader.

Nu vet jag mycket väl, att det stora flertalet svenska exportaffärer visst icke avslutas i svenska kronor, utan just i dollar eller pund. Att inte de svenska säljarna i större utsträckning än vad som sker skydda sig på det sättet mot kursrisker, att de i förtid sälja sina fordringar, beror helt enkelt på, att de hoppas kunna göra kursvinster.

Jag förutsätter naturligtvis, att om staten skall garantera mot kursrisker skall den göra det efter ungefär de grunder, som nu sker i fråga om korta krediter; uppstår en kursvinst tillfaller denna sålunda försäkringsgivaren. Garantien skulle sålunda endast innebära, att om vederbörande får ut ett visst belopp i exempelvis pund skall han också kunna vara säker på att få varken mer eller mindre än det antal svenska kronor, som vid avtalets uppgörande svarade häremot. Och nu är det här, som herr Wohlin mycket riktigt påpekade, icke fråga om affärer på kort kredit.

Konkurrensen på den svenska exportindustriens gamla marknader och måhända även på de nya, som man kan tänka sig, att den kan vinna, har icke längre huvudsakligen karaktären av en priskonkurrens, utan just på grund därav, att andra länder slagit in på samma förkastliga metoder, som vi här ge oss in på, har det blivit en kreditkonkurrens, och en konkurrens om långa krediter på två år och däröver. Det är just därför, som jag misstänker, att om man nu utsluter kursriskerna från de risker, som här kunna försäkras, kommer man också att sälla bort mindre äventyrliga affärer till förmån för mer äventyrliga.

Herr talman! På dessa grunder ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag med den motivering, som återfinnes i min reservation.

Herr Stendahl: Herr talman! När den siste ärade talaren påstod, att jag skulle ha sagt, att det alltid står en svensk importör fritt eller alltid ligger inom en svensk exportörs möjlighet att sälja i svenska kronor, är detta påstående av den ärade talaren fullständigt felaktigt. Något sådant nonsens har jag inte tillåtit mig att servera första kammaren. Vad jag sade var, att om en svensk exportör icke vill ta kursrisker på en affär, så får han väl försöka sälja i svenska kronor, och om det inte låter sig göra, så får han väl cederat affären — han får helt enkelt låta bli att göra den affären.

Detta är sålunda precis motsatsen till vad den ärade talaren ville påstå, att jag yttrat.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt med godkännande av utskottets motivering samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den av herr Björnsson vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjorda framställning rörande utrikesdepartementets anslag till tryckningskostnader;

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställning rörande flygvapnets anslag till tryckningskostnader;

nr 286, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln framlagda förslag angående anslag till tullverket för budgetåret 1933/1934 och dels Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av sagda förslag;

nr 287, angående ordinarie anslagen till departementscheferna, till lönefyllnad åt statsministern samt till statsråden utan departement;

nr 288, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till vägbyggnader och vägunderhåll jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 289, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställningar om anslag till förvärvande av mark för landningsfält för flygplan m. m.;

nr 290, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av Halmstad—Bolmens järnvägsaktiebolags skuldförhållande till staten;

nr 291, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställning om täckande av förluster å lämedelskapital; samt

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om beräkning av inkomsttiteln »Statsverkets fond av rusdrycksmedel» m. m.

Föredrogs första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 302, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 53 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning under budgetåret 1933/1934 av förordningen den 8 juni 1923 (nr 155) angående omsättnings- och utskänkningsgskatt å spritdrycker ävensom i ämnet väckta motioner; samt

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillfällig begränsning av den i 5 § förordningen den 1 juli 1918 angående handel med skattefri sprit partihandlare medgivna rätt att inköpa brännvin, som framställles ur avfallslut vid sulfitecellulosatillverkning, m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld;

nr 53, i anledning av väckta motioner om utredning angående vissa åtgärder för åstadkommande av prisförhöjning å inhemska varor;

nr 54, i anledning av väckt motion om åstadkommande av en internationell reglering av penningväsendet i syfte att hålla de internationella grosshandelspriserna tillnärmelsevis konstanta;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank; samt

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av §§ 9 och 17 lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

sammansatta banko- och jordbruksutskottets memorial nr 3, angående ersättning åt utskottets sekreterare; ävensom

särskilda utskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av byggnader för statens bakteriologiska laboratorium jämte en i ämnet väckt motion;

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av tvättinrättning vid statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ny ladugård m. m. vid statens uppfostringsanstalt för sinnesslösa gossar;

nr 9, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 10, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 11, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende jordbruksdepartementets verksamhetsområde;

nr 12, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 13, i anledning av väckt motion om vidtagande av reparations- och omändringsarbeten i en bostadsvilla vid statens växtskyddsanstalt;

nr 14, i anledning av väckt motion om utförande av konserveringsarbeten å Bohus fästningsruin; samt

nr 15, i anledning av väckt motion om anslag till ordnande av fyrbelysningen i Kalmarsunds djupränna.

Justerades protokollsutdrag för denna dag. varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6.27 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Stockholm 1933. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.

331703